

המשולש

ואם השומע אינו יודע לומר את ברכת הקידוש, אבל יודע הוא לברך את ברכת "בורא פרי הגפן", אף על פי כן רשאי המברך לברך גם את ברכת "בורא פרי הגפן" עבורו שו"י. וכל זה אינו אלא דוקא באופן שהשומעים את הקידוש מבינים לשון הקודש אלא שאינם יודעים לומר הקידוש, אבל אם אינם מבינים לשון הקודש, ואינם יודעים מה אומר המקדש, למנהג הספרדים ועדות המזרח אינם יוצאים ידי חובה, וצריכים ללמוד ולהבין ביאור המלים שבקידוש, וכמו שנתבאר לעיל (סימן דע"א סעיף יח).

יב. מי שהתפלל תפלת ערבית של ליל שבת, ולאחר מכן בא לביתו כדי לקדש על הכוס, אף על פי שלדעת רבים מהפוסקים כבר יצא ידי חובת מצות קידוש מן התורה, מכל מקום רשאי לקדש על הכוס ולהוציא ידי חובה את בני ביתו שעדיין לא התפללו, וחייבים במצות קידוש מן התורה, ואפילו הם יודעים לקדש בעצמם, ואפילו לכתחלה, והיינו בין לאנשי ~~העיר~~ לא התפללו ובין לנשים שלא התפללו (כט).

קידוש מבעוד יום כשהמקדש אינו מקבל שבת

יג. מותר לקדש לאחרים שאינם יודעים לקדש אפילו כשהמקדש להם מבעוד יום אחר פלג

• בירור הלבכה • • שער הציון •

טז עיין בחסד לאלפים (סוף סימן רעג) שנכתב (כט) עיין ציבור הדגרים צאנז נש"ת אולרות בזה, וכתב המסתברא שאחד אומר כל יוסף שצוק הספר (סימן ז').

הקידוש. והביאורו להלכה הבן איש חי (ש"ב

פרשת בראשית אות ה) והכף החיים (ס"ק לו). אולם בקיצור שלחן ערוך (סימן קמא אות טז) כתב, מי שכבר יצא בקריאת מגילה וקרא להוציא אחר, אם זה שהוא צריך לצאת יודע בעצמו לברך את הברכות יברך בעצמו. וכן פסק המטה אפרים (סימן תקפ"ה סעיף ו'). והמהר"א מני בשו"ת מעשה אליהו (סימן רכב) הביא דברי החסד לאלפים, והביא שבשו"ת חסד לאברהם אלקלעי (סימן ז' דף טז ע"ג) הבין בדעת מרן השלחן ערוך דאינו רשאי לברך בשבילו ברכת הגפן, וכתב המעשה אליהו שהעידו שהמנהג פשוט לברך לנשים ברכת הגפן אפילו כשיודעות לברך הגפן בעצמן, כיון שאינן יודעות לברך ברכת הקידוש וכו', ומכל מקום מסיום דבריו נראה שחושש להחמיר בזה. ואאמ"ר מרן זצוק"ל בספר לזית תן (סימן יד בד"ה עוד רגע עמוד כ') ובחזון עובדיה שבת חלק ב' (עמוד לה) הביא כל הג"ל, והעלה להלכה בדברי החסד לאלפים, דשפיר מברך גם ברכת הגפן. [וכן עשה מעשה בעצמו, שהיה קורא את המגילה להוציא את הנשים ידי חובה, והיה מברך הברכות שלפני המגילה אף שהנשים יודעות לברך. ועיין במהזיק ברכה (סימן תרפ"ט סק"ד וסימן תרצ"ב סק"א) שכתב לדון בענין מקרא מגילה כשהאיש מוציא את האשה, אי בעינן שהקורא יברך ברכות המגילה, ולא השומע, דלברך האדם במה שהבירו עושה זה אינו וכו', או בעינן שמי שיוצא ידי חובה ומקיים את המצוה הוא יברך, והביא ממה שכתבו בזה בשו"ת זקן אהרן (סימן ס') ובשו"ת הלכות קטנות חלק ב' (סימן קנט), והאריך לדון בדבריהם, והעלה שהטוב והישר שמי שקורא את המגילה הוא יברך, ושכן הוא פשט דברי מרן השלחן ערוך (סימן קמא) שהעולה לתורה צריך לקרוא בנחת עם השליח ציבור שלא תהא ברכתו לבטלה. ועיין במה שהאריך בזה השרי חמד (אסיפת דינים מערכת ראש השנה סימן ב' אות יט), ועיין עוד במשנה ברורה (סימן תקפ"ה סק"ה). ודו"ק. ועיין עוד בנידוננו בשו"ת שלמת חיים זוננפלד (סימן רסט) ובשו"ת מנחת יצחק חלק ג' (סימן נג וסוף סימן נד) ובמה שכתבתי בס"ד בתורת המועדים (הלכות פורים וחודש אדר סימן ה' אות טו בד"ה ועדיין ובד"ה ונראה).

המנחה, והמקדש עצמו אין דעתו לקבל עליו שבת אלא לאחר מכן, וכגון שרוצה לקדש לחולים הנמצאים בבית החולים ולאחר מכן רוצה לצאת משם במכונית וי.

קידוש לצורך קטנים

יד. כשם שמותר לקדש לצורך אחרים שאינם יודעים לקדש ואפילו כשאנו יוצא ידי חובת קידוש בעצמו, כך מותר לקדש לצורך קטנים שהגיעו לגיל חינוך ואינם יודעים לקדש

• בירור הלכה •

ואפילו למאן דאמר דבן עיר אינו מוציא לבני הכפרים, שאני הכא שבירו לקדש גם לעצמו, ושפיר השיב בר חיובא. וכן פסקו בשו"ת צ"ח אליעזר חלק יד (סימן כה) ובשו"ת או נדברו חלק ט' (סימן ד"ג). אבל בספר שלחן אש (סימן רסז) כתב, שמי שלא קיבל עליו שבת אינו יכול להוציא מי שקיבל עליו שבת. ובשו"ת מנחת שלמה חלק א' (סימן ג') האריך בנידוננו, וכתב במסקנתו שאף על פי שנידוננו עדיף מפי על נידון בן כרך אם מוציא בן עיר וכן עיר אם מוציא בן כרך, דהתם הו' בשני חיובים שונים, וגם עדיף מפי מנידון בן ארץ ישראל שיצא לחוץ לארץ הנ"ל, שהרי בנידוננו יכול המקדש לעשות עכשיו קידוש זה גם לעצמו, מכל מקום מסתבר דכיון דלאמתו של דבר הרי עכשיו עדיין יום שהוא חול אצלו, ולא שבת, וגם אין עליו שום חיוב לקבל עליו שבת מעכשיו, ואם כן מהיכי תיתי לומר דחשיב כאילו הוא עצמו נחשב עכשיו מחוייב בדבר ולעשות קידוש לאחרים ולא לעצמו, וסיים דאף דמראורייתא נראה שיכול לקדש, מכל מקום מדרבנן מאחר שהגרע"א נשאר בספק, אין להקל בזה אלא אם כן בשעת הדחק, וליחידים, ובאופן עראי, אבל אין לקבוע מנהג כזה בקביעות. (וכן חובא בקובץ מוריה אלול תש"מ, ובשלחן שלמה סימן רעג סק"ז אות ב', ובשמירת שבת כהלכתה חלק ב' פרק נא הערה מח). ועיין עוד בנידוננו בספר שיח השדה להג"ר אריה צבי פרומר (שער ברכת ה' סימן ג' דף י' ע"ד בד"ה וע' בהגהות) ובמאמר הרה"ג רבי ניסן חרל"פ שנרפס בקובץ "המאסף" (תרס"א שנה ו' סימן ע') ובשו"ת שבט הקהתי חלק א' (סימן קח).

יז) עיין בהגהות הגאון דעק"א (סוף סימן רסז) שנסתפק בזה, דיש לומר דלזה שלא קיבל שהוא חול אצלו הו' באינו מחוייב בדבר, כההיא דירושלמי (מגילה פרק ב' הלכה ג') שהוכח בתוספות יבמות (יד. ד"ה כי) שבן עיר אינו יכול להוציא לבן כרך דהו' אינו מחוייב בדבר, או ההכא עדיף, דבירו להביא עצמו לידי חיוב לקבל עליו שבת, ^{אוצר החכמה} והנ"ל בצ"ע לדינא. ובשו"ת אמרי בינה (חלק אורח חיים דיני שבת סוף סימן יא) כתב לדון בבן ארץ ישראל שיצא לחוץ לארץ, ובדעתו לחזור לארץ ישראל, אם יכול להוציא ידי חובת קידוש בן חוץ לארץ, וכתב דשפיר יכול להוציא, כיון שבירו להחליט לגור בחוץ לארץ, ולא דמי לבן כרך שאינו מוציא לבן עיר, שכל זמן שהוא בכרך אינו יכול להביא עצמו לידי חיוב, ובסוף דבריו הביא דברי הגרע"א, וכתב בשמו דכיון שבירו לקבל שבת שפיר דמי. ודבריו צ"ע, שהרי הגרע"א נסתפק בזה. וכן העירו בשו"ת יביע אומר חלק ח' (חלק אורח חיים סימן מו אות ו') ובשו"ת בצל החכמה חלק א' (סימן נה), וביביע אומר שם האריך להביא ראיות מדברי הפוסקים דבן ארץ ישראל הנמצא בחוץ לארץ אינו יכול לקדש לבן חוץ לארץ, אולם לענין מי שלא קיבל עליו שבת, כתב לפשוט ספקו של הגרע"א מדברי הריטב"א בהלכות ברכות (פרק ה' הלכה ג') והמאירי (מגילה יט.), שכתבו שבן כרך מוציא לבן עיר, אף שעדיין לא הגיע זמן חיובו, כיון שעתיד להתחייב במצוה, ושכן כתב בשו"ת מהרש"א אלפנדארי (חלק אורח חיים סוף סימן ו'), שלפי דעת רש"י והריטב"א והמאירי, לענין מקרא מגילה אף שלא הגיע זמן חיובו השיב בר חיובא,

בעצמם, כדי לחנכם במצוות, ואפילו אינם בניו. אבל אם יודעים הקטנים לקדש בעצמם, אין הגדול רשאי לקדש בשבילם, וצריך שיקדשו לעצמם יח.

• שלחן ערוך •

ה. כתבו הגאונים הא דאין קידוש אלא במקום סעודה, אפילו אכל דבר מועט או שתה כוס יין שחייב עליו ברכה, יצא ידי קידוש במקום סעודה, וגומר סעודתו במקום אחר. ודוקא אכל לחם או שתה יין, אבל אכל פירות לא. הגה, ולפי זה היה מותר למוהל ולסנדק לשמות מכוס של מילה נשנת נשמרת אם שומין כשיעור, אצל נהגו לימן לחינוק.

שתיית יין לקידוש במקום סעודה

טו. אף על פי שצריך לאכול בשבת שלש סעודות של פת, וכמו שיבואר להלן (סימן דעז), מכל מקום לענין דין קידוש במקום סעודה, אם שתה כוס של יין במקום שבו קידש על הכוס, יצא מדין קידוש במקום סעודה, ורשאי ללכת לאחר מכן למקום אחר ולאכול שם סעודה של פת יט.

אוצר החכמה

• בירור הלכה •

21/11/2019

שבברכת הנהנין אמרו לא ליתחני ולא ליברך, ואם הקטן יודע לברך בעצמו, ממילא אין שייך בזה דין חינוך ואין הגדול רשאי לברך בשבילו. והבין המנן אברהם שהעולת שבת סובר שבכל ענין יכול לקדש בשביל הקטן, ואפילו הוא בקן, וחלק עליו בדין זה. וכן כתבו התוספת שבת (סק"י) והמשנה ברורה (ס"ק מז) להשוות קטנים לגדולים בדין זה, שאם אינם בקיאים שפיר דמי להוציאם ואם הם בקיאים אינו רשאי לקדש בשבילם. והיה אפרים כתב, שאף העולת שבת מודה שאין להקל לברך עבור הקטן אלא באינו יודע, וכוונתו לומר דלא תימא שמכיון שאינו בר חיובא אינו רשאי לברך בשבילו כל שהוא עצמו אינו מחוייב בדבר. וע"ש מה שכתב ליישב דברי העולת שבת. ועיין בלבוש (סעיף ד' בהנה"ה) שכתב גם כן שיכול לברך לקטנים ברכת המוציא, ואפילו ברכת הקידוש אפשר שיכול לברך לקטנים כדי לחנכם במצוות, ואפשר שגם מדינא חייבים הקטנים בקידוש וכו'.

ועיין עוד במנורה המהורה (קני מנורה סק"י).

יט] הנה המור הביא בשם הגאונים, שלענין קידוש במקום סעודה אין צריך שיגמור שם

יח] עיין בברייתא ראש השנה (כט:) אבל פורם הוא לבניו ולבני ביתו אף על פי שאינו אוכל עמהם, ועיין בבית יוסף (סוף סימן קסז) שהביא שני פירושים אם היינו דוקא לבניו או אף לקטנים אחרים, ומלשוננו בשלחן ערוך (שם סעיף יט) משמע דהיינו אפילו כשאינם בניו, וכמו שכתבו הבאר הגולה שם, והפרי מגדים (שם משבצות זהב ס"ק טז). ועיין עוד במה שכתבתי בזה לעיל בשער הציון (סימן קסז ס"ק קג). ועיין בעולת שבת כאן (סק"ג) שכתב, דשרי לקדש לקטנים, משום דכתיב זכור ושמור, כל שישנו בשמירה ישנו בזכירה, (וכמו שדרשו בן בברכות כ: לענין נשים), והני קטנים הואיל וצריך לחנכם בלא תעשה דהיינו שמור, הוא הדין שחייבים לחנכם בזכור דהיינו קידוש. והמנן אברהם (סק"ז) כתב לדחות סברתו, ולפי מה שביארו הפרי מגדים (אשל אברהם סק"י) והמחצית השקל (סק"י) והלבוש שדר (סק"י) והיה אפרים, כוונת המנן אברהם לומר שאם הקטן אינו יודע לברך בעצמו, אין צריך ילפותא לזה, וכוראי שיכול לברך בשבילו מדין חינוך, ואפילו בברכת הנהנין יכול לברך בשבילו, (ועדיף מהגדול

• שער הציון •

• בירור הלכה •

(ל) ועיין צשי"ר כנסת הגדולה (הגהות צ"ת יוסף סק"ו צד"ה ומו) וכתוספת שבת (ס"ק יא) מה שכתבו להקשות על דברי הצי"ת יוסף, ומה שכתבו ליישב. ועיין במקור חיים לצעל החות יאיר שכתב לדמות דברי הצי"ת יוסף, וכתב שהתוספות סבירא להו דלא כהגאונים. וכן כתב המורה^{לדעת החכמה} שבת (סק"ו). אולם מאידך בספר ידיו של משה כתב לחזק ולקיים דברי הצי"ת יוסף. וצו"ת גנת ורדים (חלק אורח חיים כלל ג' סימן יצ) כתב להוכיח מהתוספות (ד"ה טעימו) הג"ל דלא מהני רביעית יין, וזעין להם ממש, ולא הזכיר מדברי הצי"ת יוסף, וכבר ממה על דבריו הערך השלחן (סק"ו), וכתב הערך השלחן להוכיח מדברי התוספות (פסחים ק. ד"ה רבי יוסף) והרא"ש (שם סימן ו') דסבירא להו דלא כהגאונים, וזעין אכילת לחם אף לענין קידוש במקום סעודה. [ועיין עוד כמה שהוסיף מה צשי"ר ערך השלחן (סימן רעג). ועיין צו"ת אבני יעקב (סימן פת) שכתב לדמות הערת הערך השלחן מדברי התוספות ד"ה רבי יוסף הג"ל]. וצו"ת צנין עולם (חלק אורח חיים סימן ח') כתב להוכיח מדברי התוספות (קא). ד"ה ונקידושא) והרא"ש שם, דזעין שיאכל כית פת דוקא, ודלא כהגאונים, ושכן יש לפרש גם בתוספות (צד"ה טעימו) הג"ל, ומחמת כן רצה לומר שאף הגאונים שהצי"ת הטור לא כתבו כן אלא לענין יין, שהוא סועד ודמי לפת, ושלאפשר שאף התוספות והרא"ש דסבירא להו דזעין פת, יודו דמהני אף יין, אצל מיני מזונות ושאר דברים אינם מועילים כלל, ולפי זה יש לומר דלא כמו שכתב המגן אברהם (ס"ק יא) דספיר מהני מיני מזונות, ויש לומר דזעין יין דוקא או פת. וע"ש עוד שהאריך להוכיח דלא מהני מיני מזונות. (ועיין עוד להלן בסמוך זעין אי מהני מיני מזונות לקידוש במקום סעודה). ועיין עוד במשמרות כהונה (פסחים קא). וצו"ת פאר עץ חיים (סימן יד דף יח ע"א והלאה) וצו"ת אגרות משה (חלק א') מאורח חיים סימן ק').

כל סעודתו, אלא אפילו אכל דבר מועט או שתה כוס יין שחייב עליו ברכה יצא ידי קידוש, וגומר סעודתו במקום אחר, ודוקא אכל לחם או שתה יין, אבל אכל פירות לא. ומרן הבית יוסף העיר מדברי התוספות (פסחים קא. ד"ה טעימו) והרא"ש (פסחים פרק י' סימן ה') שכתבו על מה שאמרו בגמרא שם, שרבה אמר לתלמידיו שיטעמו במקום הסעודה, דהיינו דוקא לחם, וכתב הבית יוסף שאין להוכיח מדבריהם דלא כהגאונים, דאיכא למימר דהתם אין כוונת רבה לומר להם בן מצד דין קידוש, אלא מצד דין סעודה, דלא נפקי בסעודה אלא כשאובלים פת, וכדמשמע מסוף לשונם, אבל אפשר שמורים לדברי הגאונים דשתיית כוס יין שפיר חשיב קידוש במקום סעודה. ורבותינו האחרונים האריכו לדון במה שכתב הבית יוסף בדעת התוספות והרא"ש, ויש מהאחרונים שכתבו להביא ראיות מדברי התוספות והרא"ש דלא סבירא להו כהגאונים (ל). ובבית יוסף לעיל בסמוך כתב בחד פירושא לבאר בדברי הגהות מיימוני (דפוס קושטא פרק כ"ט מהלכות שבת הלכה ח') דסבירא ליה כהגאונים. ובשלחן ערוך הביא להלכה דברי הגאונים ככל אשר כתב בטור בשם. וכן מתבאר מדברי הרמ"א בהגה לענין מילה. ועיין בספר שלחנו של אברהם (סימן רעג) שכתב להוכיח מדברי התוספות (סוכה בז). שכתבו, דביום טוב אין חיוב לאכול פת, דסבירא להו שיוצא ידי חובת קידוש במקום סעודה בשתיית יין, וכתב להוכיח כן גם מדברי הרשב"א (ברכות מט: ד"ה תפלה). ובספר שמחת כהן (נדפס באוצר ההלכה אות קסא) הביא בשם ספר בן פורת יוסף חלק ג' (מערכת י' אות ב') שכתב לדחות דבריו. ועיין עוד בספר שלמי תורה (תונים תרע"ח, ונדפס באוצר ההלכה אות קכח).

ועיין לעיל בבירור הלכה (סימן רסט סק"ד) בשם כמה ראשונים, שכתבו להלכה לענין

הקידוש בבית הכנסת, שאם אין שם קטן שיטעם מן הכוס שפיר דמי שישתה המקדש עצמו רביעית יין מכוס הקידוש, ומהני לקידוש במקום סעודה. אולם יש לדחות דשאני התם שרצו לקיים התקנה לקדש בבית הכנסת כדי להוציא את אותם שאינם יודעים

• בירור הלכה •

21/11/2019

הראיה מדברי הרשב"א. ובאמת שמצאתי בדברי כמה ראשונים שמוכח להדיא מדבריהם דלא מהני יין לקידוש במקום סעודה, ובעינן שיאכל פת דוקא. ועיין בספר הבתים (שער הקידוש והשביתה שער א' אות ז') שכתב, יש מן הגדולים שכתב שמי שאין דעתו לאכול בלילי שבת מקדש על היין ואף על פי שאין שם סעודה, שאין מבטלין הקידוש מפני הסעודה, ויש מי שכתב שאין מקדש אלא אם כן יטעום ביות, וזה נראה עיקר. עכ"ל. (והובא בברכי יוסף שוירי ברכה סימן רעב סק"א). ומבואר יוצא דסבירא ליה דלא כהגאונים. ובשו"ת הגאונים (שערי תשובה סימן קה) מבואר, שאם אינו יכול לאכול בליל שבת לא יקדש בלילה אלא ימתין עד למחר לסעודה, כיון דאין קידוש אלא במקום סעודה. וכן הוא בספר העתים (עמוד קפג). ומבואר יוצא דלא מהני מה שמקדש על הכוס. וכן מבואר בהדיא בדברי רבינו יצחק אבן גיאת בספר מאה שערים (הלכות קידוש עמוד יא) בשם רבינו סעדיה גאון, שצריך שיאכל בליל שבת אחר הקידוש ואפילו ביות, ואם לאו לא יצא. וכן הוא בסידור רס"ג (עמוד קטו) שצריך שיאכל ביות פת ואם לאו אינו רשאי לקדש. (וכן הביאו כמה ראשונים בשם רבינו סעדיה גאון, והובאו לעיל בשער הציון סק"ט). ומבואר דהיין של הקידוש לא מהני כלל לדין קידוש במקום סעודה, ואין זה רק משום חוב אכילת פת בסעודות שבת. ועיין בתשובות רב גטרונאי גאון (חלק אורח חיים סימן עט) שכתב, דאין קידוש אלא במקום סעודה, וכל סעודה נהמא היא. ומבואר דבעינן פת דוקא. וכן מוכח בארחת חיים (הלכות קידוש היום סימן יב) בשם רב שר שלום גאון, דקידוש במקום סעודה היינו דוקא כשאכל לחם אבל פירות לא.

ולכאורה היה נראה להוכיח דלא כהגאונים, ממה שנתבאר לעיל בבירור הלכה (סימן רעא ס"ק מג) שרבותינו הראשונים נחלקו במי שסיים סעודתו עם שקיעת החמה בערב שבת, שצריך לקדש על הכוס, אם יוצא ידי חובת קידוש במקום סעודה במה שאכל קודם לכן, או

לקדש בביתם, שיקיימו על כל פנים מצות קידוש דאורייתא, ולכתחלה הצריכו שישתה קטן מן הכוס, ורק היכא דלא אפשר כלל, וכגון שאין שם קטן, התירו שישתה המקדש רביעית מן הכוס, כדי שלא תתבטל תקנת קידוש בבית הכנסת, ואדרבה ממה שלא רצו להקל לכתחלה שישתה הגדול, מוכח דסבירא להו דלכתחלה אין לסמוך על כך שישתה המקדש רביעית מן הכוס. ועיין להלן (ס"ק כא) בשם הב"ח, שאכן תמה לענין הקידוש ^(אוצר החכמה) **בבית** הכנסת, דאליבא דהגאונים הסוברים דמהני שתיית רביעית לדין קידוש במקום סעודה, מפני מה לא אמרו כן לענין הקידוש בבית הכנסת, ותמה על המור שהביא כאן את שיטת הגאונים, ולעיל בסימן רסמ לא כתב לעשות כן כדי לקיים המנהג לקדש בבית הכנסת. ועיין עוד בהלכות ברכות להריטב"א (פרק נ' הלכה יח).

אמנם מדברי כמה מרבתינו הראשונים מתבאר דלא סבירא להו בשיטת הגאונים הנ"ל, אלא בעינן שיאכל סעודה של פת במקום הקידוש, ובלאו הכי אינו יוצא ידי חובת קידוש במקום סעודה. וכן מוכח מדברי תלמידי רבינו יונה (ברכות ריש פרק ז' דף לו ע"ב) שהובאו במגן אברהם (סימן קפח סק"ט), דסבירא להו דיין וכן מיני תרנימא לא השיבי לקידוש במקום סעודה. וכן כתבו להוכיח כן מדברי תלמידי רבינו יונה, התוספת שבת (ס"ק יא) והגאון רעק"א בהנהגותיו (סק"ט) והערך השלחן (סק"ו) וכתב שכן מוכח גם בתוספות ישנים (יומא עמ: ד"ה מאי מיני תרנימא). וע"ז. וכן מוכח מדברי הרשב"א (ברכות נא: ד"ה שהיין גורם) דמה שאמרו שהיין גורם לקידוש, לאו דוקא יין אלא הוא הדין פת היכא דחביבא ליה, הא בלאו הכי לא, משום דאין קידוש אלא במקום סעודה. ומשמע דיין לבד לא מהני לקידוש במקום סעודה. וכן כתב התוספת שבת שם להוכיח מדברי הרשב"א. אולם המהרש"ם בדעת תורה כתב ליישב דעת השלחן ערוך שסמך בזה על הגאונים, ולא חשש לשיטת רבינו יונה, וכתב לדחות

21/11/2019

• בירור הלכה •

סעודה, ולכן כתבו לדון אי מהני הסעודה שאכל קודם לכן, ודו"ק, ועיין בשו"ת הרשב"א חלק ו' (סימן שנ) שכתב, שאין צריך לקדש על הכוס בסעודה שלישית, דאפשר שיכול להשלימה במיני תרנימא. ולכאורה משמע דדוקא משום שאינה צריכה פת אין צריך לקדש, ובסעודות שצריך לקדש בעינן פת. אולם יש לדחות דאמנם בסעודות שצריך לקדש בעינן מן הדין שיאכל פת, אולם חייב אכילת פת בהן אינו מדין קידוש במקום סעודה, אלא הוא מדין סעודת שבת, וכל היכא דבעינן שיאכל סעודה של פת צריך גם לקדש, ואפילו יאכל לאחר מכן הסעודה במקום אחר, כיון ששתה יין בקידוש, ובסעודה שלישית אם תמצא לומר דאין צריך פת, ממילא אין צריך גם לקדש. ודו"ק. ועיין בשו"ת הרשב"א הנד"מ מכת"י (חלק אורח חיים סימן לט) שכתב לענין מילה בשבת, שהנוהגים שהמברך על כוס המילה שותה את הכוס לא יפה הם עושים, כיון דאסור לטעום קודם שיקדש, וכי תימא שמתכוין לקדש באותו הכוס עצמו, הא קיימא לן אין קידוש אלא במקום סעודה, אלא מטעמין אותו לתינוק וכו'. ומבואר יוצא דסבירא ליה דכוס הקידוש עצמו לא מהני לדון קידוש במקום סעודה.

ועיין להפרישה (סימן רס"ג וס"ד) שכתב, דדוקא להרמב"ם (פרק ד' מהלכות ברכות הלכה א') ורשב"ם (פסחים קא: ד"ה אבל) והראשונים הסוברים דיין טעון ברכה לאחריו במקומו, ודינו כפת, מהני שישתה רביעית מכוס הקידוש, אבל לר"י והרא"ש (פסחים פרק י' סימן ו') והראשונים הסוברים דיין אינו טעון ברכה לאחריו במקומו, ואינו דומה לפת, לא מהני יין להחשיבו בקידוש במקום סעודה, והאריך הפרישה בענין זה אם דין זה תלוי במחלוקת הראשונים הנ"ל. והביאו הנאון דעק"א בהגהותיו (סימן רעג ס"ז), והביא ראיה לדבריו. וע"ש. אלא שאם נאמר כן יקשה על דברי השלחן ערוך והרמ"א, שהביאו כאן להלכה דברי הגאונים דמהני שתיית רביעית לקידוש במקום סעודה, ולעיל (סימן קע"ה סעיף ה' וסימן קפ"ד סעיף ג')

צריך לאכול לאחר הקידוש כדי לקיים קידוש במקום סעודה. ומדברי בולס מוכח להדיא דסבירא להו דלא מהני מה ששותה מכוס הקידוש, ואפילו ישתה רביעית שלמה, והמעין בדבריהם יראה נכוחה שכתבו כן בהדיא אף לענין דין קידוש במקום סעודה, ולא רק לענין דין סעודת שבת. אולם נראה ליישב על פי שכתב בשו"ת בית שער (חלק אורח חיים סימן צו—צז) לדייק מלשון הגאונים שהביא הטור, שאף הם מודים שאם לא אכל לאחר מכן סעודה של כזית פת לא יצא כלל אף ידי חובת קידוש במקום סעודה, שהרי סיימו הגאונים "וגומר סעודתו במקום אחר", והיינו דרביעית יין מהני כדי שיהיה קידוש במקום סעודה אך ורק אם לאחר מכן אוכל סעודה של פת, ומהני אף שהיא במקום אחר, אבל בלא זה לא יצא אף ידי קידוש במקום סעודה כלל. והביאו בשו"ת מנחת יצחק חלק ג' (סימן יג אות יב). ולפי דבריו יש לומר דמה שכתבו הראשונים לדון במי שמקדש על הכוס אחר שסיים סעודתו בשקיעת החמה אם יוצא ידי חובה בסעודה שאכל או שצריך לאכול עוד כזית, היינו משום דאמנם בעצם מה ששתה רביעית יין יצא ידי חובת קידוש במקום סעודה, אולם עדיין הדבר תלוי אם אוכל גם סעודה של פת. ולפי דבריו יש לדחות גם הראיה מדברי שו"ת הגאונים שערי תשובה הנ"ל, דיש לומר דכיון שאינו יכול לאכול לאחר מכן ממילא לא מהני שתיית היין אף לדון קידוש במקום סעודה. אולם בעצם דברי הבית שער, עיין לאאמור"ר מרן זצוק"ל בחזון עובדיה שבת חלק ב' (עמוד קלח) שכתב לדחות דבריו. ועיין להלן (ס"ב כא) בשם רבים מהאחרונים הסוברים שלענין שתיית יין אם שותה רביעית שלמה מלבד כוס הקידוש שפיר מהני לקידוש במקום סעודה, וביארו כן בשיטת הגאונים. ולפי דבריהם אין ראיה מהראשונים הנ"ל לנידונו כלל, ויש לומר שמה שנשאו ונתנו הראשונים אי מהני לצאת ידי חובת קידוש במקום סעודה במה שאכל קודם לכן, היינו מהמת שאין די בכוס הקידוש, ובעינן או שישתה כוס נוספת או שיאכל

• כבוד הלכה •

אוצר החכמה

דלא מהני יין, ובעינן שיאכל סעודה של פת, ושכן ראוי להחמיר. וע"ש.

ולענין הלכה נראה שאנו אין לנו אלא דברי מרן השלחן ערוך והרמ"א להקל כל

ששתה רביעית יין, ובפרט שדין קידוש במקום סעודה אינו אלא מדרבנן. ולכאורה היה נראה

לומר שמבין שדין קידוש במקום סעודה הוא לעיכובא, וכשאנו במקום סעודה אינו רשאי

לקדש, ממילא יש לומר בזה ספק ברכות להקל ואפילו נגד הוראות מרן השלחן ערוך, שהרי

לסוברים דלא מהני שתיית רביעית יין ממילא כשאנו סועד באותו מקום הוא ברכתו לבטלה.

אולם נראה שזה אינו, שהרי עיקר דין קידוש הוי מצוה דאורייתא, ולא מבעיא לסוברים דאף

קידוש על היין הוי דאורייתא, אלא אף לסוברים ^[21/11/2019] דמאורייתא יוצאים ידי חובת מצות קידוש

בתפלה, מכל מקום כשלא כיוון לצאת ידי חובת מצות קידוש בתפלה לא מהני לסוברים דמצוות

צריכות כוונה, וגם אינו מזכיר יציאת מצרים בתפלה, וכמו שנתבאר כל זה בשו"ת אוצרות

יוסף שבסוף הספר (סימן ג'), ולפי זה יש לומר דשפיר דמי לקדש על הכוס, ולענין דין קידוש

במקום סעודה הרי אינו אלא מדרבנן לדעת רוב הפוסקים, (וכמו שנתבאר לעיל בתחלת הסימן),

ובזה שפיר יש לסמוך על דברי השלחן ערוך והרמ"א דמהני לצאת ידי חובה ברביעית יין.

וידענא הג"ר אהרן דגן הוסיף עוד, שבגידוננו המחלוקת היא לענין קיום דין קידוש במקום

סעודה, וגם יש על המברך חוקת חיוב במצות קידוש, ובזה כיוון שדעת מרן השלחן ערוך והרמ"א

לענין עצם קיום המצוה דשפיר מהני, ממילא שפיר דמי גם לבדך, ובכל ביוצא בזה שהמחלוקת

היא לגבי המצוה ודעת מרן השלחן ערוך דמהני לקיום המצוה, שפיר סמכינן על דבריו ולא אמרינן

בזה ספק ברכות להקל, (וכמו שנתבאר כיוצא בזה בכמה דוכתי), ובפרט שיש על המברך חוקת

חיוב במצוה. ודו"ק. (ועיין עוד בבירור הלכה לעיל סימן רעב סוף ס"ק כא). ועיין להלן בסמוך בשם

החיד"א וכמה אחרונים דעל כל פנים לענין ליל

נראה שסוברים שיין אינו מעון ברכה אחרונה במקומו. וכן העיר בשו"ת יביע אומר חלק ב' (חלק

אורח חיים סימן יט אות יא). וע"ש מה שכתב על דברי הגרע"א בזה. ועיין עוד במגן אברהם

ובמהצית השקל (סק"ט) בענין אם נידוננו תלוי במחלוקת בדין יין אם צריך ברכה אחרונה

במקומו. ועיין עוד בשו"ת אבני יעקב (סימן פז) ובשו"ת קובץ תשובות (סוף סימן כד).

והנה כמה אחרונים כתבו לחוש לדברי הראשונים הסוברים דלא מהני כוס

הקידוש לדין קידוש במקום סעודה, על כל פנים לכתחלה. וכן כתב המשנה ברורה (ס"ק כה)

שנראה שאין להקל בזה אלא במקום הרחק, והביא דברי רעק"א והתוספת שבת הנ"ל.

ובביאור הלכה (כד"ה כתבו) הביא בשם הגר"א במעשה רב (אות קכב) שהקפיד אף בקידוש היום

ולא היה מקדש אלא במקום סעודה גמורה, ולא מיני תרנימא או יין. (ועיין בשו"ת שלמת חיים

חלק א' (סימן נט) שכתב, שהגר"א מצד הזהירות לפי ערכו החמיר בזה. וכן כתב המנורה המהורה

(קני מנורה ס"ק יג), שהחמיר הלא כהנאוונים תבוא עליו ברכה. ומכל מקום כתב שבדיעבד לא

יקדש שנית. ובשו"ת עין יצחק (חלק אורח חיים סימן יב אות ז' והלאה) האריך להוכיח מדברי

כמה ראשונים דסבירא להו דבעינן פת דוקא לדין קידוש במקום סעודה, ולא מהני יין, וסיים

שלכתחלה יש לחוש להחמיר לאכול לחם מיד אחר הקידוש של לילה, אבל לענין הקידוש של

היום כתב שיש להקל ולסמוך על מיני תרנימא ועל שתיית רביעית יין נוספת מלבד כוס הקידוש.

(ובתחלת דבריו שם כתב להקל לענין שבת שחרית אפילו בפירות וכו', וגביא דבריו להלן).

וכן כתב בתורת שבת (סק"ו) שירא שמים יחמיר על עצמו ולא יסמוך על שיטת הנאוונים בזה, אלא

יחמיר לאכול במקום הקידוש לפחות כזית פת. ובערוך השלחן (סוף סעיף ח') כתב, שיותר טוב

לאכול מיד סעודת שבת בשלימות דוחו עיקר קידוש במקום סעודה. ובספר בני ציון (סק"י)

האריך להביא מדברי כמה מהגאונים והראשונים

ומכל מקום צריך שישתה רביעית שלמה של יין מכוס הקידוש כדי לצאת ידי חובת דין קידוש במקום סעודה. ואמנם לענין עצם דין שתיית היין מכוס הקידוש די בכך שישתה בשיעור רוב רביעית, וכמו שנתבאר לעיל (סימן רעא סעיף עג), אולם כל זה אינו אלא כשאוכל סעודתו באותו מקום מיד לאחר מכן, אבל אם רוצה לאכול סעודתו זמן רב לאחר מכן, ורוצה לצאת ידי חובת דין קידוש במקום סעודה בשתיית כוס הקידוש, צריך שישתה רביעית שלמה מכוס הקידוש כ].

• שער הציון •

• בירור הלכה •

שבת ראוי להחמיר שישתה רביעית יין מלבד כוס הקידוש, ושלמנהג האשכנזים לענין ליל שבת ראוי להחמיר אפילו כששותה רביעית מלבד כוס הקידוש.

ולענין יום טוב, עיין במטה אפרים (סימן תר סעיף א') שהביא דין זה לענין הקידוש בליל ראש השנה. ובספר דרכי חיים ושלום (אות השע) הביא, שהנאון ממונקאטש היה נוהג בליל סוכות לשותות שתי כוסות יין ומעט מזונות, ואחר כמה שעות היה נכנס לאכול הסעודה. ובספר פסקי תשובות (הערה סח) הביא דבריו, וכתב

שלא נתבאר בדבריו אם יש לחלק בזה בין כשחל בשבת לבין שאר יום טוב. ובשמירת שבת כהלכתה חלק ב' (פרק נד הערה עח) כתב בפשיטות להחמיר בזה גם לענין ליל יום טוב, כיון שיש לו כל דיני קידוש של שבת.

כ] הנה הטור הביא בשם הגאונים, דהיינו ששתה כוס יין שחייב עליו ברכה. וכן כתב בשלחן ערוך. וביארו רבים מהאחרונים דהיינו רביעית, שחייב עליה ברכה אחרונה (לא), וכתב המגן אברהם (סק"ח) שכן משמע בתוספות (פסחים קא. ד"ה ורבי יוחנן) לענין קידוש בבית הכנסת (לג). אמנם מדברי הלבוש (סעיף ה') נראה שהבין בדברי השלחן ערוך והרמ"א דשפיר מהני אפילו בשתיית כמלא לוגמיו דהיינו רוב רביעית, והאריך לתמוה על דבריהם. אולם במלבושי יום טוב (סק"א) תמה על דברי הלבוש, שבודאי כוונת השלחן ערוך והרמ"א לבאר מה שכתבו הגאונים ששתה שיעור שחייב עליו ברכה, דהיינו ששתה שיעור רביעית שלמה שחייב עליו ברכה אחרונה. ועיין באחרונים כאן שהאריכו לדון בדברי הט"ו (סק"ד) אי סבירא ליה בדעת השלחן ערוך דבעינן רביעית שלמה. ועיין לעיל בשלחן ערוך (סימן קצ סעיף ג') שיש ספק אם שיעור חיוב ברכה אחרונה אחר שתיית יין הוא ברביעית או בבית ושלכן יזהר לשתות או פחות מבית או רביעית כדי להסתלק מן הספק. (ועיין באורך כמה שכתבתי שם בבירור הלכה סק"א והלאה). וכתב המשנה ברורה כאן (סק"ב) שהשלחן ערוך כאן סתם בדעת הפוסקים דברכה אחרונה היינו ברביעית, ושכן כתב הגאון רעק"א לעיל (סימן קצ סעיף נ'), והביא בשם הפרי מגדים (אשל אברהם סק"ח) שכתב, דאפילו אם תמצא לומר דלענין ברכה אחרונה אין צריך רביעית, לענין קידוש במקום סעודה לא חשיב בפחות מרביעית. וכן כתב הלבושי שרד (סק"ח) דאין השיעור לענין קידוש במקום סעודה תלוי בשיעור לענין ברכה אחרונה, ולענין קידוש במקום סעודה בעינן שיעור חשוב דהיינו רביעית, ושבתנאם הרעיש החמיר משה (סק"ד) בזה.

ובדיעבד אם שתה כשיעור רוב רביעית מכוס הקידוש, והלך לאכול סעודתו במקום אחר, אף על פי שאינו חוזר ומקדש, מפני שכלל גדול בדינו שספק ברכות להקל, מכל מקום אם אפשר הדבר ראוי להחמיר שיחזור וישמע הקידוש מאחר (לג). ואם היה הדבר בשבת שחרית, (שאינן מברכים את ברכת הקידוש אלא רק ברכת "הגפן"), יעשה הפסק והיסח דעת על ידי שיצא מחוץ לביתו, וגם ישהה זמן רב, ולאחר מכן יחזור ויברך "בורא פרי הגפן" על כוס אחרת של יין (לד).

ולדעת רבים מרבותינו האחרונים, לענין דין קידוש במקום סעודה אין הדבר מועיל אם שותה רק רביעית אחת מכוס הקידוש, וצריך שמלבד כוס הקידוש ישתה עוד רביעית של יין, ואף על פי שלדעת מרן השלחן ערוך והרמ"א די בכך ששתה רביעית שלמה של יין מכוס הקידוש, ויצא בזה ידי חובת דין קידוש במקום סעודה, וכן הסכימו רבים מהאחרונים, וכן עיקר להלכה, מכל מקום לענין ליל שבת ראוי לחוש לדעת המחמירים שישתה רביעית יין מלבד כוס הקידוש (ומכל מקום אינו צריך לשתות שתי רביעיות, ודי בכך שישתה מכוס הקידוש רוב רביעית, ולאחר מכן ישתה עוד רביעית שלמה). אבל בקידוש בשבת שחרית יש להקל לצאת ידי חובת דין קידוש במקום סעודה בשתיית רביעית אחת שלמה מכוס הקידוש, ואפילו לכתחלה.

ולמנהג האשכנזים ראוי להחמיר בקידוש הלילה ולא לסמוך על שתיית יין לענין דין קידוש במקום סעודה, ואפילו אם שותה רביעית נוספת מלבד כוס הקידוש, ורק בשעת הדחק וכשאי אפשר לאכול סעודה במקום הקידוש, יש להקל באופן ששותה רביעית נוספת מלבד כוס הקידוש. ולענין הקידוש בשבת שחרית, אף למנהג האשכנזים יש להקל באופן ששותה רביעית מכוס הקידוש, ואם אפשר הדבר ישתה רביעית נוספת מלבד כוס הקידוש כא].

[אוצר החכמה](#)

[21/11/2019](#)

• בירור הלכה •

• שער הציון •

(לג) כן כמז המוספת שנת (ס"ק יב) שצויילא צוה ישמע הקידוש מאחרים ולא יחזור ויקדש בעלמו. (ומשמע דספירא ליה שמחלוקת הראשונים לענין צרכה למחנה שייכת גם לענין קידוש במקום סעודה). (לד) כן כמז נכף המיים (ס"ק יט).

בא] הנה מרן הבית יוסף לעיל (סימן רס"ט) הביא דברי הטור כאן בשם הגאונים, שאם שתה כוס של קידוש יצא ידי חובת קידוש במקום סעודה, ושלפי זה יכול המקדש לשתות מכוס הקידוש ובלבד שישתה רביעית, ומכל מקום סיים הבית יוסף שנהגו העולם שאין הגדול שותה מכוס

הקידוש בבית הכנסת. ומוכח להדיא דסבירא ליה שדי בכך ששותה רביעית מכוס הקידוש. וכן מוכח להדיא עוד מדברי הבית יוסף כאן, שהביא בשם הגאונים (פרק כ"ט מהלכות שבת הלכה י') אות פ') בשם הר"מ, לענין כוס של מילה, שאם שותה ממנו רביעית שפיר מהני לקידוש במקום סעודה. וכן פסק הרמ"א בהגה. ומבואר ששתיית רביעית של כוס הקידוש שפיר מהני לקידוש במקום סעודה. וכן כתב הלבוש (סעיף ה') לדיוק כן מדברי הבית יוסף והרמ"א, שאין צריך שישתה עוד כוס מלבד כוס הקידוש, אלא שהאריך לחלוק עליהם ולהוכיח דאליבא דהגאונים בעינן שישתה רביעית יין מלבד כוס הקידוש. והב"ה (סימן רס"ט) העיר מדברי הטור בשם הגאונים, שלפי זה שפיר אפשר לשתות מכוס הקידוש בבית הכנסת כששותה רביעית, וכתב שאם נפרש בכוונת הגאונים דבעינן רביעית מלבד כוס הקידוש, אבתי קשה למה לא נאמר למקדש בבית הכנסת שישתה רביעית מלבד כוס הקידוש, וכתב

- שער הציון -

- בירור הלכה -

(לה) וכן דעת הט"ו (סק"ד). ומה שכתב הט"ו להציא ראיה לזה, עיין צפרי חדש שכתב לדחות דבריו. ועיין עוד צמח משה (סק"ד) וצמחאים השקל (ש"ק יז) וצד אהרן (הגהות הטור) וצנאר היטב (סק"ו) וצמחמר מרדכי (סק"ה) וצספר זה כתב ידי (סימן רעג) מה שכתבו על ראית הט"ו. וכן כתבו הנחלת לצי (סק"ה) והעולת שנת (סק"ד) וצקצור השל"ה (מסכת שנת עניי קידוש כלל שנת). וכן הציא המגן אברהם (ס"ק יז) צסס הלבוש והצ"ח, ונראה שמסכים לזה. וכן מוכח עוד מדברי המגן אברהם להלן (סימן רעד סק"ב) שלענין דין קידוש במקום סעודה נענין שישה עוד יין אחר הקידוש. (ועיין עוד דעת המגן אברהם בזה, צבירור הלכה לעיל סימן רעא ס"ק כ'). והאליה רבה (סק"ח) הציא שכן מלא צרוקת (סימן נב) וצנדה לדרך (מאמר ד' כלל א' פרק ו') שכתבו דהא לאוכל מעט היינו כזית, ואם כן יש לומר דלענין שהיה נענין רביעית חוץ מכוס הקידוש. וכן הציא הפתח הדציר כאן (סק"ג) צסס המהר"ש ויטאל צקונטרס חיים שנים יסלס. וכן כתבו הפרי מגדים (סימן תרלט אשל אברהם ס"ק עז) והשלחן עני שטים (סימן ו' אות ב') והדרך החיים (דיני קידוש במקום סעודה אות ה') והמטה אפרים (סימן תר סעיף א'). וכן כתב היד אהרן (הגהות הטור) שפסע לשון הגאונים מוכיח דנענין שישה רביעית מלכד כוס הקידוש. ועיין בשלחן ערוך הגאון

דאין הכי נמי דמותר בבהאי גוונא, אלא שמכיון שגוהגים בטעימה לחוד לבן אמר דלפי המנהג יתנו לקטן, ומכל מקום תמה הב"ה על הטור שביטל מנהג הקידוש בבית הכנסת, והלא אפשר לקיימו על ידי שישתה רביעית של יין והוי מקום סעודה. ומבואר יוצא מדברי הב"ה דסבירא ליה דאליבא דהגאונים בעינן שישתה רביעית מלבד כוס הקידוש. וכן כתב עוד הב"ה כאן (סימן רעג), וכתב לדחות דברי הבית יוסף והרמ"א שמבואר יוצא מדבריהם שדי ברביעית אחת מכוס הקידוש. וכן כתב הדרישה (סימן רסט סק"ג וסימן רעג סק"ג) לפרש בדברי הגאונים כמו שכתבו הלבוש והב"ח, דבעינן שישתה רביעית מלבד כוס הקידוש, ודוקא בבהאי גוונא חשיב קידוש במקום סעודה, ודלא בדמשמע מפשט דברי הבית יוסף דשפיר מהני לצאת ידי קידוש במקום סעודה בשתיית רביעית מכוס הקידוש עצמו. וכן כתבו אחרונים רבים (לה). (ומדברי רבים מהאחרונים שפסקו כן, מתבאר דלאו היינו שישתה שתי רביעיות שלמות, אלא היינו שישתה רוב רביעית מכוס הקידוש, ועוד רביעית שלמה. וכן כתבו בהדיא כמה אחרונים (לו). אולם רבים מהאחרונים פסקו כדעת מרן השלחן ערוך והרמ"א שדי בכך שישתה רביעית שלמה מכוס הקידוש (לו). ועיין למהרש"ם בדעת תורה שהעיר

רבי זלמן (סעיף ז') שכתב דנענין רביעית מלכד כוס הקידוש, אולם להלן (סעיף ט') כתב שצעת הצורך אפשר לסמוך על הסוברים דמהני רביעית מכוס הקידוש כלכד, ומכל מקום אם אפשר טוב שישה עוד רביעית מלכד רוב רביעית ששמה צקידוש. ועיין צקצור שלחן ערוך (סימן עז אות ח') שכתב לענין קידוש צצית הכנסת, שצעת הדחק יוצא ברביעית שלמה מכוס הקידוש, וטוב שישה רביעית חוץ מכמלא לוגמיו של הקידוש. ולהלן (סימן עז סעיף יד) כתב לענין שנת שחרית, כשרוצה לאכול מיני מזונות, שישה רביעית שלמה ויאכל כזית מזונות. וכן פסקו להחמיר החזקת שנת (סק"ו) וצשו"ת דברי שלום מזרחי חלק ג' (סימן לב). ועיין עוד צספר צרכת הצית (שער מו אות מ'). (לו) וכן כתבו המטה יהודה (סק"ב) והפרי מגדים (אשל אברהם ס"ק יז) וצשלחן ערוך הגאון רבי זלמן (סעיף ט') והקצור שלחן ערוך (סימן עז אות ח') וכן כתבו הפרי חדש (סימן רעג) והאנן העוזר (סימן רעג), וכתב לצד כן דעת רש"ם והרמב"ם צדין יין אם טעון צרכה אחרונה צמקומן. וכן כתבו צשו"ת גנת ורדים (חלק אורח חיים כלל ג' סימן כ') והפרי האדמה חלק א' (דף לג ע"א) וכתב שכן מנהג ירושלים, והשלחן גצוה (סימן תעג ס"ק כז) והמטה יהודה (סק"ב) והערך השלחן (סק"ו) והלל"ח (פסחים קא:) והחיי אדם

• בירור הלכה •

• שער הציון •

על הסוברים דבעינן רביעית מלבד הקידוש, שהרי היין פורתא סעיד וטובא גריר, ואם כן אדרבה בעינן דוקא כוס אחת לצאת בה ידי קידוש במקום סעודה, ואם שותה שתים אדרבה מיגרע גרע, והניח סברת האומרים דבעינן רביעית מלבד הקידוש בצ"ע. וכן העיר בקצות השלחן (סימן פא בדי השלחן סק"ג).

ובמ"ד החיד"א בברכי יוסף (שיורי ברכה סק"ג) כתב, ראנן בדידן אין לנו אלא דברי מרן השלחן ערוך דסגי ברביעית אחת, ושראוית האליה רבה נגד השלחן ערוך אינן מבריעות, ומירו בסעודת הלילה יש לחוש לדעת האחרונים ולשתות רביעית יין ^[21/11/2019] חוץ מכוס הקידוש. וכתב

(כלל ו' אות כג) והמנורה הטמורה (קני מנורה ס"ק יג) והערוך השלחן (סעיף ט') ונספר שער המפקד (נהר פקוד דף נ' ע"א) ונספר שלחן לחם הפנים (סימן רעג). ועיין עוד נסו"מ מהר"ם שיק (חלק יורה דעה סימן עד) ונסו"מ שואל ומשיב אורח חיים סימן צ"ו ונסו"מ זכרון יוסף מקאשו (סימן קלח) ונסו"מ חזון עוזדיה על הלכות סדר ליל פסח (סימן יא אות ג') ונסו"מ קנין מורה חלק ג' (סימן מ' אות צ') ונסו"מ שרגא המאיר חלק ג' (סימן פ' אות ג') ונספר מנוחת אהבה חלק א' (פרק ו' סעיף לו).

בספר גדולות אלישע (סימן רפט סק"א), שמשמע מדברי הברכי יוסף שבשחרית אפילו חומרא ליכא. אולם הבן איש חי ^{אוצר החכמה} פרשת בראשית אות ז' כתב, שישתה רביעית מלבד כוס הקידוש, ושאף על פי שיש אומרים שדי ברביעית מכוס הקידוש עצמו, אין לסמוך על סברא זו אלא במקום הצורך, כגון בכוס של מילה ואין שם קטן להשקותו. ומכל מקום סיים שהמנהג בבגדאד שהמוהל מברך על הכוס ושותה ממנו רביעית שלמה, ואפילו יש שם קטן, ומכוין לצאת בזה ידי חובת קידוש במקום סעודה. ומבואר יוצא שמחמיר בזה אפילו לענין קידוש היום, ורק במקום צורך סבירא ליה להקל ברביעית בקידוש היום. ואולי הוא משום שראה לדברי כמה מהאחרונים שהובאו לעיל, שכתבו להוכיח מדברי כמה ראשונים דלא סבירא להו כסברת הגאונים, ולכן לא רצה להקל גם באופן ששותה רק רביעית אחת. ועיין עוד בכף החיים (ס"ק לח). ואאמ"ר מרן זצוק"ל בחזון עובדיה שבת חלק ב' (עמוד קלח והלאה) הביא בשם כמה אחרונים שכתבו לדינא כרעת מרן השלחן ערוך להקל ברביעית אחת של כוס הקידוש, ובתוך דבריו הביא דברי מרן החיד"א הג"ל, שלענין קידוש הלילה יש לחוש למחמירים להצריך רביעית נוספת. וכן כתב בהליכות עולם חלק ג' (עמוד ד') שטוב להחמיר בקידוש הלילה שישתה רביעית נוספת מלבד הקידוש. ובחזון עובדיה (שם עמוד קמא) כתב לענין קידוש בבית הכנסת כשאין שם קטן, להקל על ידי שישתה רביעית יין, והיינו אף שהוא קידוש הלילה. וכן כתב בשו"ת יחזקאל דעת חלק ב' (סימן לד). [אולם להלן בסמוך יבואר דיש לומר דקידוש בבית הכנסת קיל מפינ'. ובשו"ת אור לציון חלק ב' (פרק כ' אות כו) כתב להקל אף בקידוש הלילה שדי ברביעית שלמה מכוס הקידוש, וכדעת מרן השלחן ערוך.

והמשנה ברורה (ס"ק כז) הביא המחלוקת בזה, ובשער הציון (ס"ק כט) הביא דברי הלבוש, ושרבו האחרונים העומדים בשיטתו, וכתב שלענין קידוש ביום יש לסמוך על המקילין בכוס הקידוש כשאין לו יין כל כך, אבל בקידוש הלילה אין להקל, ואפילו ישתה עוד כוס בלילה מלבד זה, גם כן יש לעיין אם נסמוך על זה כיון שכמה ראשונים חולקים לגמרי על הגאונים, וכמו שכתב הגאון רעק"א (סק"ט). [ועיין לעיל בבירור הלכה (ס"ק יט) שכן כתבו כמה ראשונים דלא כהגאונים]. ומבואר יוצא מדבריו שמסופק לדינא אם אפשר להקל בליל שבת באופן ששותה רביעית מלבד כוס הקידוש, וקצת יש לומר שממה שלא הזכיר כן אלא בשער הציון, ובמשנה ברורה הזכיר רק שיש אומרים שצריך רביעית מלבד כוס הקידוש, נראה דסבירא ליה דבשעת הדחק והיכא דלא אפשר שפיר יש לסמוך על שתיית רביעית מלבד כוס הקידוש אף לענין ליל שבת. ואף שדבריו במשנה ברורה קאי על דברי

[21/11/2019]

ויש אומרים שלסוברים שצריך שישתה רביעית יין נוספת מלבד כוס הקידוש, הוא הדין לענין מי שאין לו יין ומקדש על הפת, שצריך שיאכל כזית פת נוספת, מלבד הכזית הראשונה שבירך עליה את ברכת הקידוש בב].

טז. בדין האמור לעיל בסעיף הקודם, לענין שתיית יין אם מועילה לדין קידוש במקום סעודה, אין לחלק בזה בין כששותה יין המשכר, לבין כששותה מיין ענבים, שאף הוא נחשב ליין בין לענין לקדש עליו ובין לענין דין קידוש במקום סעודה (לס).

[אוצר החכמה]

• בירור הלכה •

הרמ"א דמיירי לענין כוס של מילה שהוא בשבת שחרית, מכל מקום היה לו לפרש בהדיא שלענין הלילה לא מהני כלל. ונעין לעיל במשנה ברורה (סימן רסט סק"א) שכתב להקל לענין קידוש בבית הכנסת, שאם אין שם קטן שישתה את כוס הקידוש מהני שישתה המקדש רביעית אחת מכוס הקידוש, כדי שיהיה קידוש במקום סעודה, והיינו אף שאותו קידוש הוא בליל שבת. ויש ליישב דשאני התם לענין קידוש בבית הכנסת שהוא מנהג קדום, וחשיב כמו תקנה לקדש בבית הכנסת, ויש אומרים דמהני אפילו כששותה פחות מרביעית ושפיר דמי, (וכמו שנתבאר לעיל בבירור הלכה סימן רסט סק"ד), ולכן סבירא ליה שכדי לקיים התקנה ולהוציא את אותם שאינם יודעים לקדש, שפיר מהני אפילו כששותה רביעית אחת, וגם יש לצרף לזה סברת רבינו שמואל בשם השר מקוצי שהובאה לעיל (סימן רסט סק"ב וסק"ד, וסימן רעג ס"ק יב), להקל בדין קידוש במקום סעודה לענין שתייה. וכן פסק בשו"ת עין יצחק (חלק אורח חיים סימן יב) להחמיר לענין קידוש הלילה, שלא לסמוך על שיטת הגאונים כלל, מחמת שהביא מדברי רבים מהראשונים דמוכח דלא סבירא להו כדעת הגאונים, ורק לענין הקידוש ביום כתב להקל

כששותה עוד רביעית מלבד כוס הקידוש. ועיין בספר ארחות רבינו חלק א' (עמוד קיא) שהביא בשם החזון איש שהורה להקל בקידוש של שחרית בכוס הקידוש ואין צריך כוס נוספת. (והמעשה היה בשחרית, אבל לא נתבאר בדבריו דעתו לענין קידוש הלילה). וכן פסק בשו"ת מנחת יצחק חלק א' (סימן עג אות א') להקל ברביעית של הקידוש בקידוש היום.

כב] עיין בפרי מגדים כאן (משבצות זהב סק"א) שכתב, שבמקדש על הפת, אפשר שאף אליבא דהב"ה שצריך רביעית יין מלבד הקידוש, בזה די בכזית אחת, בין כזית לחם חשוב ומברך עליו ברכת המזון. וכן מתבאר מדברי העולת שבת (סוף סק"ד) שאחר שהביא שיטת הלבוש דבעינן רביעית מלבד הקידוש, כתב שדין זה אינו שייך במקדש על הפת, דהא צריך לאכול פת של

• שער הציון •

(לס) כן כתב הגרש"ז אויערבך נספר שלמן שלמה (סוף סימן רעג צהערה י'), דמהני אפילו רביעית מיין ענבים, משום דמיסעוד סעיד. וכן כתבו צחזון עובדיה שצט חלק ז' (עמוד קמא) ובספר חוט שני חלק ד' (פרק פה אה יג עמוד ק') ובשו"ת נלל המכמה חלק ד' (סימן קלד) ובשו"ת ויען דוד חלק ג' (סימן יח). וכן הביא בקובץ כבוד ועונג שצט (פרק יא הערה כא) צס הגר"מ פיינשטיין. וכן כתבו בקובץ אליצא דהלכתא (חלק מט עמוד לו) צס הגר"ם קניינסקי, וזהירות איש מלליה על המשנה ברורה צס הגר"מ מאזון. אולם בקובץ מביא לוי חלק יז (עמוד מט) הביא צס הגר"ש וואזנר שמיין ענבים אינו מיין לענין זה, (ובקובץ טו עמוד לא הערה ד' הביאו צסמו שנסתפק בזה). וכן הביא נספר הלכות שצט שצט חלק א' (פרק ז') הערה עה עמוד חט) צס הגר"ש אלישיב. ועיין בשו"ת מגדנות אליהו חלק א' (סימן קמא אות ו' והלאה) שהאריך בזה, ומסקנתו שכיון שכשר לקידוש, ולענין דין קידוש נמקום סעודה נחלקו הפוסקים אי מהני כוס הקידוש או לריך רביעית נוספת, מוכח שאף מיין ענבים כיון שכשר לקידוש לכחלה מהני גם לענין קידוש נמקום סעודה, ואין לנו לחדש ולהוציא מן הכלל.

יז. בדין האמור לעיל (סעיף טו) שיוצא ידי חובת דין קידוש במקום סעודה כששותה רביעית שלמה של יין, היינו דוקא לאותו שקידש על הכוס ושתה ממנו רביעית יין, או לאותם מן המסובים ששתו בעצמם רביעית שלמה של יין, אבל שאר המסובים שלא שתו רביעית יין, אינם יכולים לסמוך על מה ששתה אותו שקידש על הכוס, וצריכים לשתות בעצמם רביעית יין, (או שיאכלו כזית ממיני דגן, ובמו שיבואר להלן) כג].

אוצר החכמה

• שער הציון •

• בירור הלכה •

(לט) וכן מתבאר מדברי האגן העוזר (סימן רעג) והמחליט השקל (סוף ס"ק יז). וכן פסקו החסד לאלפים (סק"ד) והיפה ללג חלק ז' (סק"ז) והמשנה צרורה (ס"ק כו) וצו"מ לחם שערים (סימן יד). וכן כתב בספר קצה המטה על המטה אפרים (סימן ער סק"א). [והעיר מדברי הפרישה סימן רסט סק"ד שגראה שמסתפק בזה]. (מ) וכן הובא בזכור לאברהם חלק א' (אות ק') דף קי ע"א) ונארח חיים סתהון (סימן רפט סעיף א') וצו"מ קנין תורה חלק א' (סימן קכ). ועיין עוד צו"מ ירך יעקב (סימן לא דף סט ע"א והלכה) וצו"מ נחלה לישראל (סימן יט) וצו"מ מעשה יחיאל (מיכלא דאסותא סימן קיד וסימן קכא) וצו"מ שאלו ליון (סימן ו') ונמאור ישראל (פסחים קא. ד"ה ובקידושא עמוד קמו) וזליות מן (סימן טז).

המוציא שיעור כזית ויוצא ידי קידוש במקום סעודה לכולי עלמא. וכן כתב בבבא בחיים (סוף ס"ק לח). אולם בהגהות הנאון רעב"א (סק"ח) הביא בשם הפרי מגדים (סימן תרלט אשל אברהם ס"ק טז) שהמקדש על הפת צריך לאכול שתי כזיתים פת, האחד לשם ברכת המוציא והשני לשם הקידוש. (ועיין בשמירת שבת כהלכתה חלק ב' פרק נד הערה ס', מה שכתב בסתירת דברי הפרי מגדים בזה). וכן כתב התורת שבת (סוף סק"ו). ובאמת שבלאו הכי בסעודות שבת יבואר להלן (סימן רצא) שלכתחלה צריך לאכול כביצה ככל סעודה. ומכל מקום נידוננו הוא נפקא מונה לענין שינוי מקום אחר שאכל כזית אחת. ודו"ק. כג] בן כתב מרן החיד"א בברכי יוסף (סק"ב), דלא סגי במה שהמקדש ישתה כל הכוס,

דלא אהני כי אם לשותה הכוס עצמו, דחשיב

כאילו קידש במקום סעודה, אבל לאחרים לאו מקום סעודה ואסור לטעום, וכתב שזה פשוט ומבואר בש"ס ובפוסקים, ושלא הוצרך לכתוב בן אלא לאפוקי המועים שראיתי שטעו בזה. וכן כתב עוד מרן החיד"א בספר כסא דוד (דרוש ט') לשבת תשובה בד"ה ומה שבבוקר, דף לו ע"ג, ובדפוס"ח עמוד קנו). דלא מהני מעימת המקדש כדי לאכול לאחר מכן מיני מגדים ולשתות קפה. (ועיין עוד בחיים שאל חלק א' סימן עד סוף אות יב). וכן כתבו כמה אחרונים (לט). אולם בספר מעם לועז (פרשת יתרו פרק כ') פסוק ח') כתב, שמועילה שתיית המקדש עבור כולם. והביאוהו כמה אחרונים (מ). ואמור"ר מרן זצוק"ל בחזון עובדיה שבת חלק ב' (עמוד קסא) כתב להביא ראיה לדברי המעם לועז, מדברי הרי"א (פסחים פרק י' הלכה א' אות ח') שכתב לענין קידוש בבית הכנסת, שמותר למקדש לטעום מכוס הקידוש הואיל ויוצאין בו האורחים, ומבואר דשפיר מהני מה שהוא קידוש במקום סעודה לגבי האורחים אף לגבי המקדש. אולם לענ"ד נראה לדחות, שהרי הרי"א ז"ש כתב קודם לכן שהמקדש בבית הכנסת ואין דעתו לאכול שם אינו יוצא ידי חובת קידוש, וצריך לקדש במקום סעודתו, ולאחר מכן כתב דשרי לו לטעום מכוס הקידוש הואיל ויוצאין בו האורחים, ומבואר יוצא דסבירא ליה דהמקדש עצמו לא יצא ידי חובה כלל, אף שהוא מקום סעודה לגבי האורחים, ובעל כרחנו שכוונתו לומר רק דשרי למקדש לטעום מכוס הקידוש אף על פי שאינו יוצא בו ידי חובה כלל כיון שאינו מקום סעודה אצלו, דכיון שהוא מקום סעודה לאורחים שרי למקדש לטעום. (ועיין לעיל סימן רסט סק"ב וסימן רעג ס"ק יב בשם השר מקוצי דשרי לטעום מכוס הקידוש אף שאינו מקום מקום הסעודה, ולא חשיב כשותה קודם הקידוש).

• בירור הלכה •

דברי המעם לועז להקל בזה, ושוב נסתפק בזה, ושאל את השדי חמד מי הוא המחבר ספר מעם לועז, והשדי חמד שם השיב לו על גדלותו של המעם לועז, וכן על גדלותו של הזכור לאברהם שסמך על דבריו בנידון זה. (ועיין עוד בשדי חמד מערכת ראש השנה סימן ב' אות לא בר"ה ושמעתי).

ובשו"ת תעלומות לב חלק ג' (סימן כ') הביא דברי המעם לועז, וכתב לסמוך על זה לענין קידוש היום, בצירוף סברת הגנת ורדים (חלק אורח חיים כלל ג' סימן יב) שכתב, שלענין שבת שחרית דקיל טובא, המיקל בדעת רב ורבי יוחנן דסבירא להו דיש קידוש שלא במקום סעודה, לא הפסיד, ולא באנו לומר לסמוך על זה לכתחלה, רק בשעת הדחק ובשביל כבוד הרבים יש לסמוך על טעם זה להקל, ואין למחות ביד הרבים שעושים כן. ועיין לעיל בבירור הלכה (סק"ב) שהבאתי דברי הגנת ורדים, ומה שכתבו האחרונים על דבריו. ואאמ"ר מרן זצוק"ל בשו"ת יביע אומר חלק ב' (חלק אורח חיים סימן יט אות יב—יג) ובחזון עובדיה שבת חלק ב' (עמוד קסא) הביא דברי המעם לועז, וכתב לצרף סברתו לסניף שלא למחות ביד הגוהגים לאכול כזית פירות ושאר מיני מאכלים שאינם ממני דגן אחר הקידוש בשחרית. וכן כתב בשו"ת לך שלמה (סוף סימן ג') להביא סמך למקילים בשבת שחרית באכילת פירות ושאר דברים שאינם ממני דגן, כל ששתה המקדש עצמו שיעור רביעית, על פי דברי המעם לועז הנ"ל. וכן כתב בשו"ת בצל החכמה חלק ד' (סימן ב') להקל כשיש קצת שעת הדחק, כשהמקדש או אחד מהשומעים אוכל כזית פת הבאה בכסנין, אף ששאר המסובים אוכלים פירות או בשר או דגים, ומשום שיש לסמוך על דברי הזכור לאברהם בשם המעם לועז הנ"ל, והוכיח כן מדברי הרדב"ז הנ"ל, ושכן כתב להקל בשו"ת הלכה למשה ניימאן (סימן רסח). והניף ידו שנית להלן בחלק ה' (סימנים קטו—קיו) לחזק ולקיים דבריו הראשונים, ושאמנם מדברי השלהן ערוך לעיל (סעיף ד') שכתב שהמקדש להוציא

והנה בשו"ת הרדב"ז הנד"מ מכתב יד (חלק אורח חיים סימן לט) כתב לענין מילה בשבת, שהמברך על היין יכול לשם קידוש היום, ויוציא את בעל הבית כיון רהוי מקום סעודה לבעל הבית, אף על גב דלא הוי מקום סעודה למברך שפיר דמי. והרדב"ז כתשובתו שם כתב דלא מהני לצאת ידי חובת דין קידוש במקום סעודה בשתיית רביעית יין, (וכנ"ל בס"ק יט בשמו), ואף על פי בן כתב דמהני שישתה המקדש מכוס הקידוש אף שאינו מקום סעודה אצלו אלא אצל בעל הבית. ומובח בדברי המעם לועז. וקצת יש לדחות כמו שכתבתי לעיל בביאור דברי הרא"ה, דבאמת לנבי המקדש לא מהני כלל, ולא יצא ידי חובת קידוש, ואין בוונת הרדב"ז אלא לומר דשפיר רשאי ^{החזון} לשער מכוס הקידוש אף על פי שאינו מקום סעודה אצלו, כיון שמועיל קידוש זה לנבי בעל הבית, ומחמת כן התירו לו לטעום אף על פי שאינו יוצא בעצמו ידי חובת קידוש כיון שאצלו אינו מקום סעודה. אולם מסיום דברי הרדב"ז שם משמע דשפיר יוצא המקדש עצמו ידי חובה בזה שהוא קידוש במקום סעודה לבעל הבית, דומיא דקידוש לאלמנות שהביא שם. ודו"ק. ובספר לקט יושר לתלמיד התרומת הדשן חלק א' (עמוד נא) כתב, שבניו של התרומת הדשן היו לפעמים שומעים ממנו קידוש וברכת המוציא בבית החורף, והלכו אחר כך לפני בית החורף ואכלו עם הבחורים. ומשמע בדברי המעם לועז. אולם יש לדחות דמיירי שאכלו כזית במקום ששמעו הקידוש, שהרי קודם לכן כתב בשם התרומת הדשן שהיה מתיר לאחר שיעשה קידוש לאשתו בביתה ויאכל שם כזית, ולאחר מכן ילך לבית הבחורים ויאכל הסעודה עם הבחורים, ולאחר מכן כתב שכן עשו בניו של התרומת הדשן וכו'. וגם יש לומר דהתם הוא באופן שאין לחוש לשינוי מקום לענין דין קידוש במקום סעודה, ובגון שהמקום קרוב ורואה את מקומו הראשון, וגם היתה דעתו מתחלה לאכול במקום השני. ודו"ק. ובספר לבושי מכלול (קונטרס אחרון סימן א' אות טז) כתב מתחלה שאין לסמוך על

מאכלים שיוצאים בהם ידי קידוש במקום סעודה

יח. אם אחר ששמע קידוש על הכוס, אכל מיני מזונות העשויים מחמשת מיני דגן, יצא ידי חובת קידוש במקום סעודה. (ומכל מקום צריך לאחר מכן לאכול סעודה של פת, כדי לקיים מצות סעודת שבת, וכן"ל) כדן.

<https://www.otzar.org/qa/21/11/2019>

• שער הציון •

(מא) וכן כתבו נש"ת גנת ורדים (חלק אורח חיים כלל ג' סימן יצ) והאליה רצה (סק"י) והתוספת שנת (ס"ק טו) ונשלחן ערוך הגאון רבי זלמן (סעיף ז') והמסד לאלפים (סק"ד) והשלחן ע"י שטים (סימן ו' אות ז') והמ"י אדם (כלל ו' אות כב) והדרכ החיים (דיני קידוש במקום סעודה אות ה') והשערי תשובה (סק"י) והקיצור שלחן ערוך (סימן עו סעיף יד) והגן איש חי (ש"צ פרשת צראשית אות ו') והמשנה צרורה (ס"ק כה) והערוך השלחן (סעיף ח') והקף החיים (ס"ק מא) ונש"ת יצ"ע אומר חלק ז' (חלק אורח חיים סימן יט) ונחזון עובדיה שנת חלק ז' (עמוד קלו) ונהליכות עולם חלק ג' (עמוד א') ונש"ת שו"ת שו"ת חלק ה' (סימן לח). ועיין עוד נש"ת צ"ח שריס חלק ז' (סוף סימן נג, וסימן סד).

• בירור הלכה •

אחרים ואינו יוצא בעצמו יזהר שלא יטעום עמהם וכו', מוכח דלא מהני, אולם יש לומר שהשלחן ערוך מיירי לענין ליל שבת, אבל לענין שבת שחרית יש לומר שמורה דמהני, וצירף לזה מה שכתבו האליה רבה והחיי אדם לענין אכילת פירות, שיש להקל בשחרית למי שלבו חלש ואינו יכול להמתין, (ויובאו להלן בסמוך). ומה שהעיר מדברי השלחן ערוך (סעיף ד'), נראה שבאמת אינו ענין לנידוננו כלל, ובודאי כוונת השלחן ערוך דאמנם בענין שיטעמו מבוס הקידוש כמלא לוגמיו, אולם המקדש עצמו שאינו יוצא ידי חובה אינו רשאי לטעום ביון שאינו מקום סעודה, ולכן בענין שאחד מאותם שקידש בשבילם יטעם מן הכוס כשיעור כמלא לוגמיו, דכלא מעימת אחד מהם כמלא לוגמיו אינם יוצאים ידי חובת קידוש כלל, וכן"ל בסימן רע"א סעיף יג. ואין מכאן שום

הוכחה לענין דין קידוש במקום סעודה אי מהני מעימת המקדש כדי להוציא את השומעים ידי חובה. ועיין בשו"ת ציץ אליעזר חלק יא (סוף סימן כו) שגם כן כתב לצרף סברת המעם לועז לסניף להקל בנידוננו, והגר"ש אויערבך בתשובה שהובאה שם בחלק יב (סימן נד) כתב לתמוה על זה, (וכן הובאו דבריו בספר שלחן שלמה סימן רס"ט סק"נ), והגהמ"ח השיב על דבריו שם. ועיין עוד להלן (ס"ק כז). כדן כן כתב המגן אברהם (ס"ק יא) שנראה לו שהאוכל מיני תרנגולת מחמשת מיני דגן יצא, דהא על כל פנים השיבי טפי לסעודת שבת מ"ן, וכמו שמבואר בסימן רצ"א סעיף ה' (ועיין ביאור ראיותיו מסימן רצ"א במחצית השקל). וכן הסכימו רבים מרבתינו האחרונים (מא). ועיין בשו"ת קובץ תשובות להגר"ש אלישיב חלק א' (סימן כד) שכתב להוכיח מדברי הרמ"א דמיני דגן עדיפי על יין. והנה לעיל (ס"ק יט) הבאתי בשם תלמידי רבינו יונה (ברכות ריש פרק ז' דף לו ע"ב) והתוספות ישנים (יומא ע"ב: ד"ה מאי מיני תרנגולת) דסבירא להו ד"ן וכן "מיני תרנגולת" לא השיבי לקידוש במקום סעודה. (וכן העירו התוספת שבת והנאון רעק"א ועוד אחרונים שהובאו שם). ושם הבאתי גם מה שכתב הביאור הלכה (כד"ה כתבו) בשם הגר"א במעשה רב (אות קכב) שהקפיד אף בקידוש היום ולא היה מקדש אלא במקום סעודה גמורה, ולא מיני תרנגולת או יין. אולם לפי מה שנתבאר לעיל אליבא דהראשונים והגר"א הנ"ל אף יין לא מהני לקידוש במקום סעודה, ויש לומר דלדין דקיימא לן כמו שפסק בשלחן ערוך דרביעית יין מהני, ובשיטת הגאונים שהביא המור, הוא הדין בזית מיני מזונות. וכתב מרן החיד"א בברכי יוסף (סק"ב וסק"ו), שהמנהג להקל בפשיטות לאכול פת כיסנין אחר הקידוש ביום ולברך מעין שלש ואחר זמן סעודים. ובשו"ת בנין עולם (חלק אורח חיים סימן ח') פסק להתמיר במיני מזונות, וכתב דבעינו פת דוקא, וכתב שסברת השלטי הגבורים בשם ריא"ז להקל במיני מגדים, (ונביא דבריו להלן

ובן אם אכל תבשיל העשוי מחמשת מיני דגן, אף על פי שאינו ראוי לקבוע עליו סעודה, יצא ידי חובת קידוש במקום סעודה כח.

ומכל מקום צריך שיאכל מהם לפחות כשיעור כזית, אבל בפחות מכזית אינו יוצא ידי חובת קידוש במקום סעודה כו.

ויאכל כזית בתוך שיעור כדי אכילת פרס (מג), ששיעורו הממוצע הוא כשבע וחצי דקות (מד). [והוא הדין בזה לענין מי ששתה רביעית יין, שאינו יוצא ידי חובת

• שער הציון •

• בירור הלכה •

בסמוך, סברא דחוייה היא, ושמדברי התוספות והרא"ש מוכח דבעינן פת דוקא, וכתב עוד שאף הגאונים שהביא הטור, לא כתבו כן אלא לענין יין, שהוא סוער ודמי לפת, ושאפשר שאף התוספות והרא"ש דסבירא להו דבעינן פת, יודו דמהני אף יין, אבל מיני מזונות ושאר דברים אינם מועילים כלל. ועיין בחזון עובדיה שבת חלק ב' (עמוד קלז) שכתב לדחות דבריו.

בה עיין בשו"ת אור לציון חלק ב' (פרק כ' אות ב) שכתב, דאף תבשיל של מיני מזונות כגון אטריות, שפיר מהני לקידוש במקום סעודה, שהרי שעמו של המגן אברהם הנ"ל לענין מיני דגן הוא משום דחשיבי יותר מיין, ואם כן יש לומר

דאף תבשיל של מיני דגן חשיב כפיר, ולא בעינן שיהיה דוקא מיני מזונות אפויים שראויים לקבוע עליהם סעודה בברכת המוציא. וכן כתבו בחזון עובדיה שבת חלק ב' (עמוד קלח) ובשו"ת אז נדברו חלק ח' (סימן לא) וחלק יא (סימן ז') ובשמירת שבת כהלכתה חלק ב' (פרק ג' אות כב). וכן הביא בספר אשרי האיש חלק ב' (פרק ז' אות כו) בשם הגר"ש אלישיב. ועיין בשו"ת אגרות משה (חלק ב' מאורח חיים סימן כו) שהביא בשם המגן אברהם (ס"ק יא) דמהני מיני תרנימא, והעיר שיש חולקים על זה, וציין לשערי תשובה (סימן רפט). והנה בשערי תשובה שם כתב, דלענין קידוש במקום סעודה מהני אם אוכל פת הבאה בבסנין, אבל מיני תרנימא וקפה לא מהני. ובנראה שהבין האגרות משה דהיינו דלא כהמגן אברהם שכתב להקל במיני תרנימא, וסובר שמיני תרנימא היינו תבשיל העשוי ממיני דגן. ובאמת שנראה פשוט שכוונת השערי תשובה למיני מנדים וכיוצא בזה, (ובדלהלן בסמוך לענין פירות), ואין כוונתו להוציא תבשיל של מיני דגן. ועיין עוד בנידוננו בשו"ת מגדנות אליהו חלק א' (סימן קמא אות א—ד).

כו עיין לעיל בשער הציון (סק"ט) בשם כמה ראשונים בשם רבינו סעדיה גאון, דבעינן שיאכל כזית. (אלא שהצריך דוקא כזית פת, וכמו שכתבתי לעיל ס"ק יט בד"ה אמנם, אלא שכזה לא קיימא לן כוותיה). ועיין בעולת שבת (סק"ד) שדייק מלשון השלחן ערוך שכתב אכל דבר מועט, דמהני אפילו פחות מכזית, ומכל מקום כתב שנכון לאכול כזית משום שאין אכילה חשובה בפחות מכזית. אולם המגן אברהם (סק"י) כתב דהיינו כזית. ועיין באליה רבה (סק"ח) שהביא שכן כתבו הרוקח (סימן נב) והצדה לדרך (מאמר ד' כלל א' פרק ו'), וכתב לדחות דברי העולת שבת הנ"ל. וכן כתבו רבים מהאחרונים (מג). ועיין לעיל (ס"ק כ') בשם האחרונים, שכתבו לענין שתיית יין, דבעינן שישתה שיעור רביעית, ויש לומר דהוא הדין לענין אכילה דבעינן שיאכל כזית.

קידוש במקום סעודה אלא אם כן שתה בתוך כדי שיעור שדרך בני אדם לשתות שיעור רביעית. ועיין לעיל (סימן רע"א סעיף עד).

יט. אין יוצאים ידי חובת קידוש במקום סעודה באכילת פירות או ירקות, בין חיים ובין מבושלים, וכן אין יוצאים ידי חובה באכילת בשר או דגים, או שאר מיני תבשילים, או ביצים, ואפילו אוכל מהם הרבה עד ששבע מהם. וצריך שיאכל לפחות כזית ממאכל העשוי מחמשת מיני דגן, או שישתה רביעית יין. ומכל מקום בשעת הדחק כשאינו יכול לשתות רביעית יין או לאכול מיני מזונות מטעמי בריאות, רשאי להקל בשבת שחרית אחר ששמע הקידוש לאכול כזית פירות או שאר מיני מאכל שאינם ממיני דגן.

י"ש נוהגים לערוך קידוש בשבת שחרית אחר התפלה, לכבוד חתן או לכבוד בר מצוה או ברית מילה, ואחר הקידוש אוכלים מיני מתיקה או פירות, או בשר ודגים ומיני תבשיל שאינם עשויים מחמשת מיני דגן, ואף על פי שאין למחות בידם, ויש להם על מה שיסמוכו, אולם לכתחלה בודאי שראוי ונכון להחמיר ולאכול שם לפחות כזית ממיני דגן, או לשתות רביעית יין. ואף המקילים בזה היינו דוקא לענין שבת שחרית, אבל לענין ליל שבת אין להקל בזה כלל. וגם לענין שבת שחרית יש להחמיר שלאחר מכן כשבאים לאכול סעודת שבת יחזרו ויקדשו על הכוס כו.

• בירור הלכה •

לקדש בחצר בית הכנסת ולאכול ביצים מצומקות ושכר, ואחר כך אוכלים בביתם סעודת שבת על סמך קידוש זה, ושיש להם על מה שיסמוכו.

ובתב בשלחן ערוך הגאון רבי זלמן (סעיף ה') שאפילו אוכל הרבה פירות לא מהני

לקידוש במקום סעודה. וכן כתב המשנה ברורה (סי' כו), ומשום דאינו חשוב סעודה כלל, וכתב שמה שנוהגים ללכת לבית חתן או מילה, וטועמים שם מיני מגדים בלא פת ככנין, אין לו לטעום שם כלל, ולא סגי במה שהמקדש שותה הכוס אף ששותה רביעית, דזה מהני רק לשותה עצמו, והביא דברי השלטי הנבורים הג"ל דמהני גם פירות, ושהמגן אברהם כתב שדעת הטור והשלחן ערוך עיקר, ומכל מקום אם חלש לבו קצת ואין לו עתה מחמשת המינים דעת איזה אחרונים דיש לסמוך על השלטי הנבורים בשחרית, אבל בלילה בודאי אין לסמוך עליו, דשאר פוסקים לא סבירא להו כוותיה. ובשער הציון (סי' ק כה) הביא שכן כתב להקל במי שחלש לבו קצת, החיי אדם (כלל ו' אות כב) בשם האליה רבה. והנה החיי אדם לא ציין היכן כתב כן האליה רבה, ובשו"ת עין יצחק

כז] הנה הטור הביא בשם הגאונים, דדוקא אבל לחם או שתה יין, אבל פירות לא. וכן פסק בשלחן ערוך באן. אולם בפסקי ריא"ו (פסחים פרק י' הלכה א' אות ט') כתב, שאם היה רוצה לאכול מיני מגדים בבית אחר ועוד היה רוצה לאכול עיקר סעודתו בבית אחר, מקדש במקום שאוכל סעודה ראשונה ואין צריך לקדש במקום סעודה השניה, לפי שכל סעודת השבת חשובה היא, ואפילו סעודת עראי היא נחשבת בשבת וכו'. והביאו השלטי הנבורים (פסחים פרק י' דף כ' ע"א אות א'). וכן העירו הכנסת הגדולה (הגהות הטור) והמגן אברהם (סי' ק יא) מדברי השלטי הנבורים, וכתב המגן אברהם שדעת הטור והשלחן ערוך עיקר. והפתח הדביר (סק"נ) הביא בשם המהר"ש ויטאל בקונטרס חייב שנים ישלם כת"י, שהביא לשון השלטי הנבורים בשם ריא"ו, וכתב הפתח הדביר שמה שכתב "מיני מגדים" היינו מיני כעכין שמברכים עליהם מזונות, ואין כוונתו להקל באכילת פירות. ועיין בשלחן גבוה (סימן תעג ס"ק כז) שכתב להביא מדברי הריא"ו הג"ל סמך למנהג שנהגו החברה קדישא במקומו

- שער הציון -

- בירור הלכה -

(מה) וכן הוצאו דברי האליה רצה צרכי יוסף (סימן רפו סק"י) וזכור לאזרהם חלק א' (אות ק' דף קלא ע"א) ונקמת סולת (סוף דינים שלאחר ההפטרות אות ט' דף פא ע"צ) ונמלה לדוד (שם סק"צ) ונשו"ת יד הלוי (חלק אורח חיים סימן נ') ונדעת תורה למהרש"ם (שם) ונשו"ת צמח יצחק (חלק צ' מורה דעה קונטרס אחרון סימן יח) ונכף המי"ם (שם ס"ק כח). ועיין עוד נשו"ת יציע אומר חלק ה' (חלק אורח חיים סימן כז אות ז—ג).

(חלק אורח חיים סימן יב אות ב') העיר, שלא מצא בן באליה רבה, ואדרבה משמע מדבריו דסבירא ליה דפירות לא מהני כלל. ומכל מקום לדינא פסק בדברי החיי אדם לסמוך על השלטי הגבורים בשעת הדחק, וצירף לזה גם שיטת הראב"ד דסבירא ליה להקל בטעימה קודם הקידוש בשחרית. וע"ש. ובאמת שכן מבואר בהדיא באליה רבה (סימן רפו סק"ט) לענין טעימה קודם מוסף, שנראה לו שבשעת הדחק שאין לו יין ופת רק פירות, וחלש ליביה, מותר למעט בלא קידוש,

דיש לסמוך בזה על הראב"ד בהשנות (פרק כט מהלכות שבת הלכה י') שמתיר למעט קודם הקידוש של יום, ועוד דבזה יש לסמוך על הנחלת צבי (סימן רפט עמרת צבי סק"ג) שכתב דלא חל הקידוש קודם מוסף וכו'. וכמה אחרונים הביאו דברי האליה רבה להלכה (מה). ועל כל פנים מבואר יוצא מדברי האליה רבה שלא התיר אלא קודם מוסף, והחיי אדם סבירא ליה דעיקר הטעם הוא משום שלענין זה יש לסמוך על הראב"ד, ובכל ענין יש להקל בשבת שחרית היבא דחלש ליביה ואפילו אחר מוסף. ועיין בספר ארחות רבינו חלק א' (עמוד קיג) ובספר מעשה איש חלק ה' (עמוד צא) שהביאו בשם החזון איש, שהתיר לאדם שאסור לו לשנות יין וגם אסור לו לאכול מיני דגן מסיבה רפואית, שיאכל שאר מיני תבשילין לקידוש במקום סעודה, כיון שהם מזונם.

אמנם עדיין יש מקום ללמד זכות על הנוהגים להקל לקדש אחר התפלה בשמחות, ואחר הקידוש אוכלים פירות ומיני בשר ודגים ותבשיל וביוצא בזה, שמלבד דברי השלטי הגבורים בשם

ריא"ז הנ"ל להקל במיני מגדים, יש להוסיף עוד מה שכתב בשו"ת נגת ורדים (חלק אורח חיים כלל ג' סימן יב) שלענין שבת שחרית דקיל טובא, המיקל כדעת רב ורבי יוחנן דסבירא להו דיש קידוש שלא במקום סעודה, לא הפסיד, כל שהוא שעת הדחק ובשביל כבוד הרבים, ואין למחות ביד הרבים שעושים כן. וכמה אחרונים הביאו דברי הגנת ורדים בזה, וכמו שנתבאר לעיל בבירור הלכה (סק"ב). ועוד שהרי לדעת המעט לועז שהובא לעיל (ס"ק כג) אפילו אם שתה המקדש רביעית מכוס הקידוש מהני לכל השומעים לצאת ידי חובה לענין קידוש במקום סעודה. וכמה אחרונים הסכימו לדבריו. ועוד שהרי לדעת הראב"ד הנ"ל מותר למעט קודם הקידוש בשבת שחרית, ולעיל בבירור הלכה (סימן רעא ס"ק כג) הבאתי, ששיטת הראב"ד בזה אינה שיטה יחידאה, והסכימו לדבריו כמה מרבתינו הראשונים. וע"ש.

ויש להוסיף עוד מה שהבאתי לעיל בבירור הלכה (סימן רעב סוף ס"ק לו) בשם הידושי הגאון יעב"ץ לפסחים (קיד). לענין קידוש על פירות. ודו"ק. אמנם כל הציורופים הנ"ל כל אחד בפני עצמו הם משענת קנה רצון, ואין לסמוך עליהם לדינא, שהרי לענין טעימה קודם הקידוש בשבת שחרית פסק בשלחן ערוך להלן (סימן רפט) להחמיר, ולענין שיטת הריא"ז הנ"ל, הרי הטור והשלחן ערוך פסקו שלא כדבריו, (והפתח הרביר כתב שאף הריא"ז לא התיר אלא במיני מזונות), ולענין מה שכתב הגנת ורדים להקל בעצם דין קידוש במקום סעודה בשבת שחרית בשעת הדחק, הבאתי לעיל בבירור הלכה (סק"ב) בשם מרן החיד"א בברכי יוסף (ס"ק א—ב) שכתב, שלא התיר הגנת ורדים אלא בשעת הדחק ובשביל כבוד הרבים, ושבדאי כל אשר נגע אלוקים בלבו אם ימצא ביום שבת בעידנא דעיילי אינשי לכבוד התן או אבי הבן וכיוצא, ומקדשין ואחר כך מביאין מיני מתיקה וכיוצא, ואין שם פת הבאה בכסנין אלא מגדים וקפה, לא למעט מידי שם כלל, ולא סגי במה שהמקדש ישתה כל הכוס וכו', דלאחרים לאו מקום סעודה הוא ואסור לשעט. (וכן כתב בשו"ת ישיב משה שתרוג חלק ב' סימן סא להחמיר בזה). ולענין סברת

וכן אין יוצאים ידי חובת קידוש במקום סעודה בשתיית רביעית שֶכֶר, ואפילו אותו שֶכֶר הוא משקה חשוב ונחשב ל"חמר מדינה". וכן אין יוצאים ידי חובת קידוש במקום סעודה בשתיית שאר מיני משקאות חריפים או קלים, או בקפה או בתה. ומכל מקום בשעת הדחק כשאנו יכולים לשתות רביעית יין או לאכול מיני מזונות ממעמי בריאות, רשאי להקל בשבת שחרית אחר ששמע הקידוש לשתות רביעית שֶכֶר שהוא חמר מדינה, ולאחר מכן כשבא לאכול סעודת שבת יחזור ויקדש במקום הסעודה כח.

• בירור הלכה •

• שער הציון •

(מו) ועין עוד צידונו צדעת תורה למהרש"ם (סעיף ה') ונשו"ם מנחת דוד חלק ב' (סימן ל') ונשו"ם פאת שדך חלק ב' (סימן עה) ונשו"ם מענה לשון חלק א' (חלק אורח חיים סימן כ') ונשו"ם שרגא המאיר חלק ה' (סימן נט) ונשמירת שבת כהלכתה חלק ב' (פרק נד אות כד).
(מז) וכן פסקו האלה רבה (סק"ז) והמספח שבת (ס"ק טו) ונשלמן ערוך הגאון רבי זלמן (סעיף ח') והשלמן עני שטיס (סימן ו' אות ב') והדרך החיים (דעי קידוש במקום סעודה אות ה') והמיי אדם (כלל ו' אות כג) והמשנה נדרה (ס"ק כה) ונמון עזריה שבת חלק ב' (עמוד קל).

המעם לועז הנ"ל, רבים מהפוסקים כתבו לדחות דבריו, ובנ"ל בס"ק כג, ומרן החיד"א כתב בפשיטות דלא מהני טעימת המקדש לכל השומעים.

ומכל מקום עדיין יש לומר שלענין הקידוש בשבת שחרית, שעיקרו אינו אלא מדרבנן, אין למחות ביד המקילים בזה בצירוף כל הסברות הנ"ל, ובצירוף שיטת השלמי הגבורים בשם ריא"ז. ורק לענין ליל שבת נראה דלא מהני כל הצירופים הנ"ל. וכן כתב אמו"ר מרן יצחק"ל בשו"ת יביע אומר חלק ב' (חלק אורח חיים סימן יט) ובהזוין עובדיה שבת חלק ב' (עמוד קנה והלאה), שהמקילים ללכת אחר התפלה ביום

שבת לבית חתנים או אבי הבן, ושומעים שם קידוש, ושומעים שם פירות ומיני מתיקה ושאר דברים, ואינם אוכלים כזית מחמשת מיני דגן, וכן אינם שותים רביעית יין, ולאחר מכן הולכים לביתם לקדש ולאכול סעודת שבת, אף שבדאי אין זה לכתחלה, מכל מקום אין למחות בידם מפני שיש להם על מה שיסמוכו, וצירף לזה כל הצירופים הנ"ל. ומכל מקום מכאור יוצא מדבריו שם דבעינן שלאחר מכן כשחוזרים לביתם יחזרו ויקדשו על הכוס, והיינו דאליבא דהראב"ד דסבירא ליה דמותר למעום קודם הקידוש בשחרית, מכל מקום בודאי שאחר שמעם צריך לקדש, ובין שיש אומרים דלא יצא ידי חובת קידוש במקום סעודה באכילת דברים אלו, בודאי דבעינן שיחזור ויקדש במקום סעודתו. ודו"ק. ועין עוד בלויית חן (סימן טז). וכן כתבו בשו"ת לך שלמה (סימן ג') ובשו"ת בצל החכמה חלק ד' (סימן ב') וחלק ה' (סימן קטו—קצו), להקל בזה בצירוף שיטת המעם לועז הנ"ל. וכן דעת הגר"ש וואנזר בקובץ מבית לוי חלק טו (עמוד צא אות ד') שיש לסמוך על השלמי הגבורים לענין שבת שחרית. ועין בשו"ת תשובות והנהגות חלק ב' (סוף סימן קס) מה שהביא בשם הגר"ם פיינשטיין (מו).

כתב הנה המגן אברהם (ס"ק יא) כתב, דשכר לא מהני לקידוש במקום סעודה ואפילו הוא חמר מדינה, דלא סעיד כמו יין. וכן פסקו אחרונים רבים (מו). וכתבו הברכי יוסף (סק"ב) והבאר היטב (סק"ז) דהוא הדין קפה דלא מהני. אולם בשו"ת עין יצחק (חלק אורח חיים סימן יב אות ג') כתב, שבין שנתבאר דאפשר לסמוך בשעת הדחק על השלמי הגבורים (הנ"ל בס"ק הקודם) להקל אפילו באכילת פירות, הוא הדין בשכר שהוא חמר מדינה, דלא נרע מפירות, וצירף לזה גם שיטת הראב"ד דסבירא ליה להקל בטעימת קודם הקידוש בשחרית, וכן צירף לזה שיטת השר מקוצי וכמה ראשונים הסוברים שמותר לשתות שלא במקום סעודה, (עין לעיל ס"ק יב), ומכל מקום מסוף דבריו שם משמע דבעינן שיטתה עוד רביעית מלבד כוס הקידוש. וכן כתב בשו"ת מנחת יצחק חלק א' (סימן עג) להקל בזה

ואין יוצאים ידי חובת קידוש במקום סעודה באכילת כזית תמרים. ומכל מקום לענין שבת שחרית, אם אחר ששמע קידוש אינו יכול לאכול מאכל העשוי ממני דגן, עדיף שיאכל כזית תמרים ממה שיאכל כזית משאר פירות נטל.

והוא הדין שאין יוצאים ידי חובת קידוש במקום סעודה באכילת אורז, ודין האורז כדין התמרים לענין זה (מח).

אוצר החכמה

• בירור הלכה •

בשעת הדחק, על פי דברי החיי אדם (כלל ו' אות כב) שסמך לענין מי שחלש לבו על השלמי הגבורים הנ"ל דפירות מהני, (והובא לעיל בס"ק הקודם), והוא הדין שכר, ומכל מקום כתב שאולי אין להקל אלא אם כן ישתה שתי כוסות שכר, שהרי אף לענין יין יש אומרים דבעינן שישתה רביעית מלבד כוס הקידוש, ואם כן להקל לצאת ידי חובה בשחרית בכוס של שכר הוי תרי קולי, ובסוף דבריו הביא דברי העין יצחק הנ"ל שכתב להקל באופן ששותה רביעית שכר מלבד כוס הקידוש. ועיין עוד בשו"ת כרם שלמה קופלר (חלק אורח חיים סוף סימן יט) ובשמירת שבת כהלכתה חלק ב' (פרק נד הערה פה).

בט עיין בפרי מגדים (אשל אברהם ס"ק יא) שכתב, שלפי מה שכתב המנן אברהם

(סימן רח ס"ק כה) דתמרים סעדי וזייני שפיר מהני לקידוש במקום סעודה. אולם התוספת שבת (ס"ק טז) כתב, שהוא מ"ס במנן אברהם שם, ושתמרים אינם סעדים אלא זייני בלבד, ולכן אי אפשר לצאת בתמרים ידי קידוש במקום סעודה. והביאו בכף החיים (ס"ק מב). (ועיין בברכות יב. דתמרי נמי מיון זייני. ועיין במה שכתבתי בבירור הלכה סימן רח ס"ק סג). ובשו"ת יביע אומר חלק ז' (חלק אורח חיים סימן לה אות ג') העיר על דברי הפרי מגדים, שהרי הפוסקים כתבו דפירות לא מהני, ולא הוציאו תמרים מן הכלל. וכן כתב עוד בחזון עובדיה שבת חלק ב' (עמוד קמג—קמד). ועיין בשו"ת באר שדים חלק ב' (סוף סימן נג), ולא זכר מדברי התוספת שבת. ובשו"ת מגרנות אליהו חלק א' (סימן קמא אות ה') הביא תשובת הגר"י ב"ר, שכתב להביא ראיה לדברי הפרי מגדים, מכתובות (י'): שהתמרים משביעים, ועוד שהרי לענין תמרים אמרו בברכות (יב). שאם בירך עליהם ברכת המזון יצא, ולא אמרו כן על שאר פירות. והרהמ"ח (שם אות ו') כתב להוכיח שנידון זה אם התמרים סעדים הוא מחלוקת הבית יוסף והב"ח, ולדעת הבית יוסף התמרים סעדים, והאריך להביא ראיות לכאן ולכאן מדברי הפוסקים. וע"ש. והנה לעיל בבירור הלכה (סימן רח ס"ק סג—סד) הבאתי, שלא יצא הדבר מכלל מחלוקת הראשונים, ויש ראשונים שסוברים שאם בירך על התמרים ברכת המזון לא יצא. ומאידך יש ראשונים שסוברים שאם בשאר פירות אם בירך עליהם ברכת המזון יצא. וע"ש. ונראה שלענין דין קידוש במקום סעודה בשחרית, שעיקר הקידוש אינו אלא מדרבנן, במקום שאי אפשר בענין אחר שפיר יש לסמוך על המקילים בתמרים.

• שער הציון •

(מח) עיין בשו"ת שערי ציון הכהן (חלק אורח חיים סימן ט') שכתב לסמוך על הפרי מגדים הנ"ל לענין תמרים, וכתב שהוא הדין אורז. וכן מלדד הג"ר זוגיד סעדון בשו"ת מגיד משנה חלק ב' (סימן יח). והסכים לדבריו הגר"מ מאזוז בתשובתו שם (סימן יט). ובקובץ אליצא דהלכתא (חלק מט עמוד לו) הביאו כן בשם הגר"ם קנייבסקי. וכן כתב בשו"ת מעשה נסים ^{21/11/2019} הכהן (סימן קמו). אולם בשו"ת יביע אומר חלק ז' (חלק אורח חיים סימן לה) ונחזון עובדיה שבת חלק ב' (עמוד קמא והלאה) האריך לדחות דברי המגיד משנה והשערי ציון בזה, וכתב שלענין זה אין לדמות אורז ליון. ועיין עוד בהליכות עולם חלק ג' (עמוד א').

ברכה אחרונה במקום הקידוש

ב. המקדש על היין ומקיים קידוש במקום סעודה על ידי שתיית היין, או אכילת מיני מזונות, וכנ"ל בסעיפים הקודמים, ובדעתו ללכת לאחר מכן למקום אחר כדי לאכול סעודת שבת, או כדי להמשיך באכילתו הראשונה, פעמים שצריך לברך ברכה אחרונה על מה שאכל, ופעמים שאינו צריך, ויש בזה כמה חילוקי דינים שנתבארו לעיל (סימן קעח). ואם התחיל לאכול סעודה של פת במקום הראשון ורוצה להמשיך סעודתו במקום השני, נחלקו רבותינו הפוסקים אם רשאי לעשות כן, ואם צריך לברך ברכה אחרונה על מה שאכל ולחזור ולברך על מה שאוכל במקום השני, או ^{לפי שיש} רשאי להמשיך סעודתו במקום השני בלי ברכה, ויש בזה כמה פרטי דינים שנתבארו לעיל (סימן קעח).

ובשלא אכל פת במקום הקידוש, נראה שכדי לצאת ידי ספק יברך ברכה אחרונה כשמוסיים אכילתו במקום הראשון, (והיינו שאם שתה רביעית יין בלבד מברך ברכה מעין שלש על היין, ואם אכל גם כזית מיני מזונות מברך ברכה מעין שלש וכולל בה גם את היין וגם את המזונות, ואם אכל גם מדברים שאינם משבעת המינים מברך בורא נפשות), ולאחר מכן ילך אל המקום שרוצה לסעוד שם סעודת שבת, וישהה זמן מסוים ויסיח דעתו מאכילתו הראשונה, ולאחר מכן לכל הדעות יכול לברך על אכילתו במקום השני.

ויש מהאשכנזים שנהגו לכתחלה להתחיל לאכול סעודה של פת אחר הקידוש, ולאחר מכן הולכים למקום אחר כדי להמשיך את סעודת שבת בלי ברכה כלל, ויש להם על מה שיסמוכו לן. אוצר החכמה

אם צריך לחזור ולברך על היין

בא. אם קידש על הכוס במקום אחד, ושתה רביעית יין, או אכל כזית ממיני דגן, ולאחר מכן הולך למקום אחר כדי לאכול סעודת שבת, אינו צריך מן הדין לחזור ולברך ברכת "בורא פרי הגפן" על היין, שהרי כבר יצא ידי חובת קידוש במקום הראשון, וקיים גם קידוש במקום סעודה בשתיית היין או באכילת כזית ממיני דגן. ומכל מקום מוב שיחזור ויברך ברכת "הגפן" על היין קודם שיאכל סעודת שבת לא.

- בירור הלכה -

חדשה, ושפיר מברך ברכה אחרונה על מה שאכל ושתה. ועיין עוד במשנה ברורה כאן (ס"ק כג). ולענין מנהג האשכנזים להתחיל הסעודה במקום אחד ולהמשיך הסעודה במקום אחר, עיין במה שכתבתי בזה בס"ד בבירור הלכה לעיל (ריש סימן קעח).

לא] עיין במגן אברהם (סק"ט) שכתב, שנראה לו שאין צריך לברך על הכוס קודם סעודה האחרת, מירי דהוי אסעודה שלישית, כמו שכתוב בטור סימן רצא. ועיין באליה רבה (פק"ו) שרצה לפרש בדעת הלבוש שצריך לחזור ולברך על היין

ל] הנה בכהאי נושא שהולך מבית לבית וגם מסית דעתו ושוהה אחר אכילתו הראשונה, בודאי שמברך ברכה אחרונה במקומו הראשון. ועיין במה שכתבתי בס"ד בשו"ת אוצרות יוסף חלק ט' (סימן ב') שרבותינו הראשונים נחלקו בענין מי שאכל כזית מזונות או שאר דברים אחר הקידוש קודם הסעודה, והוא בתוך ביתו ואינו משנה מקומו, ובדעתו לאכול הסעודה לאחר מכן, אם מברך ברכה אחרונה, והבא שמלבד שאכל כשיעור גם שינה מקומו ושהה בין אכילה לאכילה, בודאי חשיבא אכילתו השניה אכילה